

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Covid-19 Pandemisinin Finansal Raporlama Üzerindeki Olası Etkileri: BİST 100 Endeksi'ndeki İşletmelerin Ara Dönem Finansal Raporlarının İncelenmesi

Possible Effects of Covid-19 Pandemic on Financial Reporting: Investigation of Interim Financial Reports of Companies Listed on BIST 100 Index

Hakan CAVLAK^a *

^a Arş. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Ardahan/TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-5891-7722

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 21 Haziran 2020

Kabul tarihi: 24 Temmuz 2020

Anahtar Kelimeler:

Covid-19,
Pandemi,
Finansal Raporlama,
Ara Dönem Finansal Raporlar,
BİST 100

ARTICLE INFO

Article History:

Received June 21, 2020

Accepted July 24, 2020

Keywords:

Covid-19,
Pandemic,
Financial Reporting,
Interim Financial Reports,
BİST 100

ÖZ

11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19, en büyük zararı sağlık alanından sonra ekonomi üzerinde göstermiştir. Covid-19'un oluşturduğu belirsizlik ortamı, işletmelerin paydaşları ile önemli bir iletişim aracı olan finansal raporlar üzerinde değişimler meydana getirmiştir. Bu süreç içinde finansal raporlar hakkında; düzenleyici ve denetleyici kurumlar/kuruluşlar, akademisyenler ve danışmanlık şirketleri tarafından birçok düzenleme, rapor ve çalışma yayımlanmıştır. Bu çalışmada ilk olarak ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından sunulan yayınlardaki, pandeminin finansal raporlama üzerindeki etkisi ile ilgili öne çıkan hususlar ve çözüm önerileri ortaya konmuştur. Daha sonra ise BİST 100 Endeksi'ndeki işletmelerin pandemi sürecinde yayımladığı ilk finansal raporlar olan ara dönem finansal raporlar içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda pandemi sürecinde yayımlanan ilk finansal raporlarda; işletmelerin çoğunun Covid-19 hakkında en az bir başlık altında değerlendirmelerde bulunduğu, ancak bu değerlendirmelerin finansal raporlar için önem arz eden işletmenin sürekliliği, muhasebe tahmin ve varsayımları ile muhasebe politikaları başlıklarında çok az yer aldığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Covid-19 ile ilgili açıklamaların en çok raporlama döneminden sonraki olaylar dipnotunda yer aldığı görülmüştür. Sektörel olarak ise Covid-19 ile ilgili en detaylı açıklamaların bankalar tarafından yapıldığı tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Covid-19, which was declared as a pandemic by the World Health Organization on March 11, 2020, showed the biggest loss on the economy after the field of health. The environment of uncertainty created by Covid-19 has brought about changes in financial reports, which are an important means of communication with the stakeholders of businesses. In this process, about financial reports; many regulations, reports and studies have been put forward by regulatory and supervisory institutions / organizations, academics and consultancy companies. In this study, firstly, prominent issues and solution suggestions about the effect of pandemic in publications presented by the relevant persons, institutions and organizations are presented. Then, the interim financial reports, which are the first financial reports published by the companies in the BIST 100 Index during the pandemic process, were analyzed with the content analysis method. As a result of the analysis, in the first financial reports of the companies published during the pandemic process; it has been observed that it mostly evaluates about Covid-19 under at least one title, but these evaluations are very small in terms of business continuity, accounting estimates and assumptions and accounting policies. However, it was seen that the explanations about Covid-19 are mostly included in the footnotes of events after the reporting period. It is determined that the most detailed explanations about Covid-19 are made by banks.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: hcavlak85@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Corporate reporting is a tool that enables the business to present the financial and / or non-financial information to the public through various reports and to communicate with the stakeholders of the business. The most important type of corporate reports is financial reports that emerge as a result of financial reporting. In the financial reporting process, information goes through various stages and finally is presented to the business stakeholders as filtered, summarized, and structured. Therefore, the information presented in the financial reports is of great importance for and plays a significant role in the decision-making processes of stakeholders. The purpose of financial reporting is to provide information to business stakeholders about financial position, operating results, cash flows, and change in the ownership structure of an enterprise through financial statements. On the other hand, according to IASB and FASB, the purpose of financial reporting is to provide necessary information to existing and potential investors, lenders, and creditors in decision making about enterprise. This presentation of information is mostly made on certain reporting dates.

The economic system and financial reporting process, which continues normally as of the end of December 2019, has entered a complex and uncertain environment, like all economic aspects faced, with the World Health Organization's announcement of the 30 January 2020 Public Health Emergency of International Concern and the March 11, 2020 Pandemic. As a result of rapid spread of Covid-19, schools, workplaces have been closed, travels have been restricted, production has been interrupted and strict quarantine rules have been taken. This situation and increasing uncertainty caused by the pandemic has shown the biggest effect, after healthcare field, in the field of economy. Therefore, businesses, which leads economy, were also negatively affected by this process. The effects of Covid-19 will continue in the future as well, although gradual normalization or new normalization is attempted.

The effect of Covid-19 pandemic after healthcare field is felt most in the economy. The effect has caused, and still continues, major economic disruptions. The crisis environment induced by the pandemic in the economy differs from previous economic crises. The main reason for this is that the pandemic has an environment similar to the uncertainty that occurs in wars and political crises. The uncertainty in question has led to a negative impact on economic actors at all levels, from micro scale enterprises to macro scale country economies. This effect is expected to show itself in the long run as well as in the short run. It is not known at the moment what the economic damage caused by the pandemic is. However, there is a common agreement among economists that there will be serious negative effects on the global economy.

Investors demand that the possible effects of the pandemic in the business be addressed in terms of different scenarios. However, stakeholders want to understand the firm's resilience to current uncertainty and the basic assumptions it makes when preparing its financial statements. The first financial information that investors want to learn in this period of uncertainty is related to the liquidity/liquid asset/cash on hand, solvency, and potential financing possibilities. Therefore, stakeholders request information about Covid-19's impact on current and past activities of business as well as possible future effects. At this point, transparency becomes more important in disclosures made by businesses. Because, in uncertain times like pandemic, businesses need to provide reliable and transparent information to gain trust. Some of this need can be met through financial reporting. "Financial reporting is an essential building block for financial intermediation, foreign investment, and sustainable economic development." - Martin Gruell. This expression clearly indicates importance of financial reporting, which represents transparency on behalf of businesses especially during times of crisis.

Covid-19, which coincides with the date when the financial reporting of companies will be approved and presented to the concerned, naturally has caused disruptions and complexities in financial reporting processes. Enterprises that have encountered such an uncertainty environment for the first time have faced various difficulties in preparing their financial statements. In addition to businesses, auditors and audit committees, who will perform audit of these financial reports, have had to deal with many unknowns during audit activities. Despite all this, stakeholders demand information from enterprises which is quality, transparent, especially in this process, and addressing different scenarios.

In this process, many regulations, reports, and studies have been published by government agencies, regulatory and supervisory institutions or organizations, academicians, and consultancy companies related to financial reporting (AASB, BDO, Deloitte, ESMA, EY, Grant Thornton, IAASB, ICAEW, IFRS, IMF, KGK, KPMG, İSMMMO, SEC, Mazars, McKinsey, OECD, PwC, etc.). In this study, firstly, prominent issues and solution suggestions about the effect of pandemic in publications presented by the relevant persons, institutions and organizations are presented. Then, the interim financial reports, which are the first financial reports published by the companies in the BIST 100 Index during the pandemic process, were analyzed with the content analysis method. As a result of the analysis, in the first financial reports of the companies published during the pandemic process; it has been observed that it mostly evaluates about Covid-19 under at least one title, but these evaluations are very small in terms of business continuity, accounting estimates and assumptions and accounting policies. However, it was seen that the explanations about Covid-19 are mostly included in the footnotes of events after the reporting period. It is determined that the most detailed explanations about Covid-19 are made by banks.

Giriş

Kurumsal raporlar, işletmenin finansal ve/veya finansal olmayan bilgilerini çeşitli raporlar aracılığı ile kamuoyuna sunduğu ve işletmenin paydaşları ile iletişimini sağlayan bir araçtır. Kurumsal raporların, geçmişten günümüze kadar en önemli türü ise finansal raporlama sonucunda ortaya çıkan finansal raporlardır. Finansal raporlama sürecinde bilgi çeşitli aşamalardan geçmekte ve son aşamada işletme paydaşlarına filtrelenmiş, özetlenmiş ve yapılandırılmış olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla finansal raporlarda sunulan bilgiler, paydaşlar için büyük önem taşımakta ve karar alma süreçlerinde önemli rol oynamaktadır.

Finansal raporlamanın amacı; finansal tablolar ve dipnotlar aracılığıyla bir işletmenin finansal durumu, faaliyet sonuçları, nakit akışları ve sahiplik yapısındaki değişikliklerle ilgili işletme paydaşlarına düzenli olarak bilgi sunmaktır. Diğer taraftan hem IASB hem de FASB'a göre ise finansal raporlamanın amacı; mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve alacaklılara işletme ile ilgili karar vermede gerekli bilgileri sağlamaktır. Bu bilgi sağlama ise çoğunlukla belirli raporlama tarihlerinde yapılmaktadır.

2019'un aralık sonu itibariyle normal seyrinde devam eden ekonomik düzen ve finansal raporlama süreci, Dünya Sağlık Örgütü'nün 30 Ocak 2020 (uluslararası kamu sağlığı acil durum ilanı) ve 11 Mart 2020 (pandemi ilanı) tarihlerindeki iki önemli duyurusu ile tüm ekonomik unsurların yaşadığı gibi karmaşık ve belirsiz bir ortama girmiştir. Covid-19'un hızlı yayılımı ile birlikte dünya genelinde okullar, işyerleri kapatılmış, seyahatler kısıtlanmış, üretime ara verilmiş ve sıkı karantina tedbirleri alınmıştır. Pandeminin oluşturduğu bu durum ve artan belirsizlik ortamı sağlık alanından sonra en büyük etkiyi ekonomi alanında göstermiştir. Dolayısıyla ekonominin taşıyıcıları konumundaki işletmeler de bu süreçten olumsuz etkilenmişlerdir. Her ne kadar kademeli olarak normalleşme ya da başka bir ifade ile yeni normale dönüş sağlanmaya çalışılsa da Covid-19'un etkilerinin ilerleyen süreçte de hissedilmesi beklenmektedir.

Zamanlama olarak işletmelerin finansal raporlamalarının onaylanacağı ve ilgililere sunulacağı tarihe denk gelen Covid-19, doğal olarak finansal raporlama süreçlerinde de akşamlara ve karmaşıklığa yol açmıştır. İlk defa böyle bir belirsizlik ortamı ile karşılaşan işletmeler, finansal tablolarını hazırlarken muhtelif zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. İşletmelerin yanında söz konusu finansal raporların denetimini gerçekleştirecek olan denetçiler ve denetim komiteleri de denetim faaliyetleri sürecinde birçok bilinmeyenle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Tüm bu duruma rağmen ise işletme paydaşları işletmelerden kaliteli, farklı senaryoları ele alan ve şeffaf bilgi talep etmektedirler.

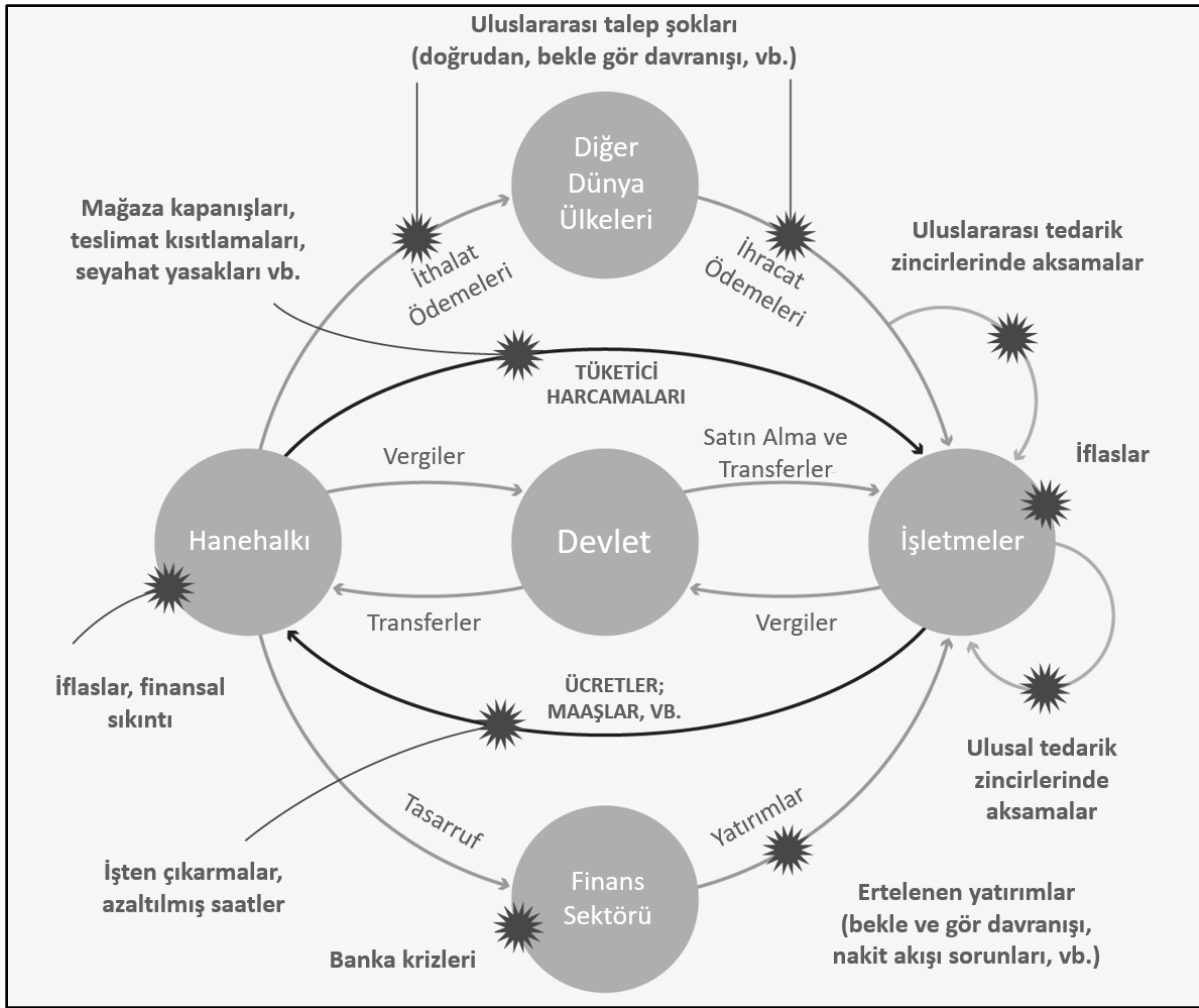
Söz konusu durum karşısında devlet kurumları, finansal raporlama ile ilgili danışmanlık şirketleri, düzenleyici ve denetleyici kurum ve kuruluşlar birçok düzenleme, çalışma ve rapor sunmuşlardır. Bu çalışmada da farklı çalışmadan hareket edilerek işletmelerin finansal raporlama süreçlerinde karşılaşılabilecekleri en temel sorunlar ve bunlara getirilen çözüm önerileri ortaya konmuştur. Bu çerçevede öncelikle Covid-19'un ekonomi daha sonra ise sırasıyla işletmeler, finansal raporlama süreçleri ve finansal raporlama ile ilgili muhtelif unsurlar üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Çalışmanın araştırma bölümünde ise Covid-19'un işletmelerin finansal raporlarında oluşturacağı etkinin ilk gözlemlendiği ara dönem finansal raporlar, BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmeler araştırma kapsamına alınarak içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve öne çıkan bulgular ortaya konmuştur.

Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri

Covid-19 pandemisinin sağlık alanından sonra etkisi en çok ekonomide hissedilmektedir. Söz konusu etki büyük ekonomik bozulmalara neden olmuştur ve olmaya da devam etmektedir (OECD, 2020). Pandeminin ekonomide oluşturduğu kriz ortamı, daha önce

yaşanan ekonomik krizlerden farklılaşmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise pandemiyin savaşlarda ve siyasi krizlerde ortaya çıkan belirsizliğe benzer bir ortama sahip olmasından kaynaklanmaktadır (IMF, 2020). Söz konusu belirsizlik ise mikro ölçekteki işletmelerden makro ölçekteki ülke ekonomilerine kadar her seviyedeki ekonomik aktörlerin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Bu etkinin kısa vadede olduğu kadar uzun vadede de kendini göstermesi beklenmektedir.

Covid-19 pandemisinden kaynaklanan ekonomik zararın tam olarak ne olduğunu anlamının şu anlık bir yolu olmasa da, ekonomistler arasında küresel ekonomi üzerinde ciddi olumsuz etkilerin olacağı konusunda yaygın bir mutabakat vardır (Duffin, 2020). Pandemiyin küresel ölçekte hissedilen olumsuz ekonomik etkisinin, ekonomik sistem içindeki tüm aktörlerin birbiri ile olan ilişkisi çerçevesinde nasıl geliştiği Şekil 1’de gösterilmektedir.

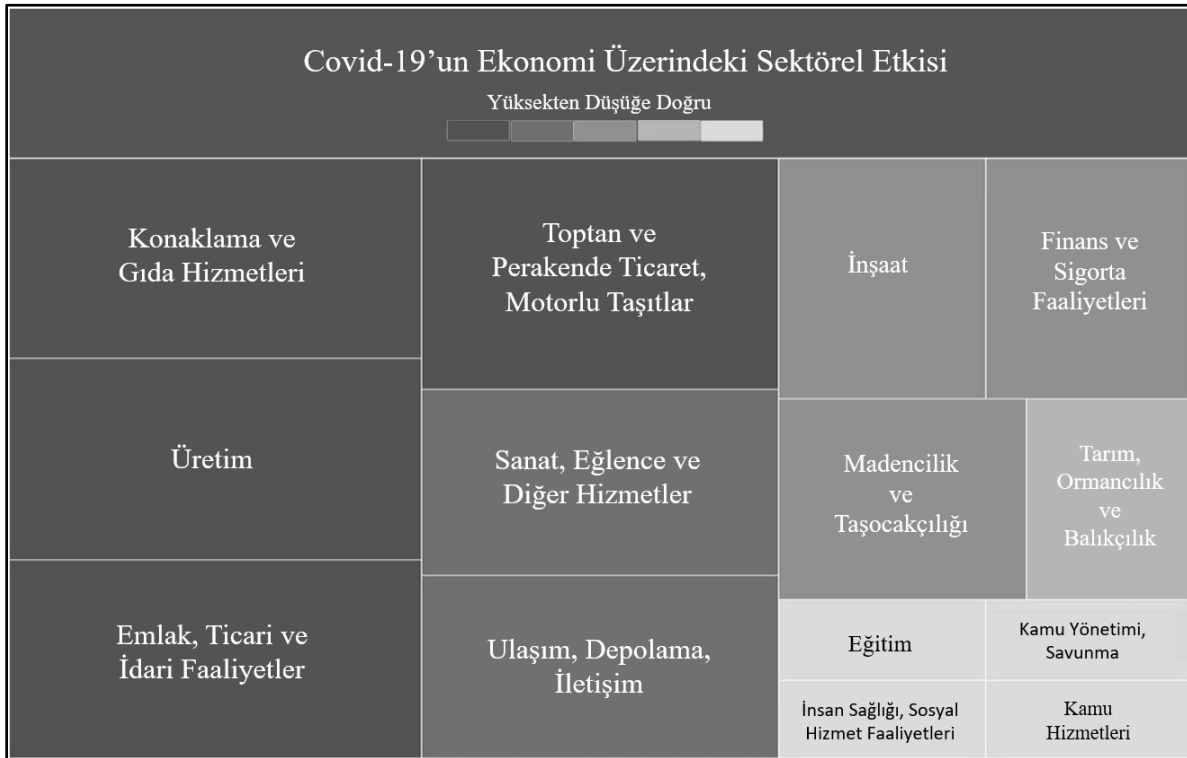
Şekil 1. Covid-19'un Ekonomik Sistemde Oluşturduğu Etki

Kaynak: Baldwin, R. (2020).

Şekilden de görüldüğü üzere küresel ölçekte birbirlerinin faaliyetlerine bağımlı olan hanehalkları, işletmeler, hükümetler, finans sektörü ve yabancı kuruluşlar gibi tüm ekonomik aktörler birbirlerinin dolaşımını sağlamaktadırlar. Pandemiyin oluşturduğu belirsizlik ise bu dairesel gelir akışı boyunca aksamaların yaşanmasına neden olmakta ve bu akışı birçok noktada tehdit etmektedir (Baldwin, 2020). Şekil, çoğu ekonomik ders kitabında bulunan para akış döngüsünün bir versiyonudur. Döngünün herhangi bir yerindeki kesinti her yerde yavaşlamaya neden olmaktadır ki pandemiyin etkisi de bu şekildedir (Baldwin ve Mauro, 2020, s. 11). Bu aksama ile yavaşlamanın ne zaman sona ereceği ise pandemiyin hangi tarihte kontrol altına

alınacağı, izolasyona dayalı tedbirlerin ne kadar daha süreceği ile genişleyici ekonomik ve finansal önlemlerde ne zaman ve nasıl bir hızla normalleşmeye başlanacağı son derece belirleyici olacaktır (Para Analiz, 2020).

Şekil 1’de görülen ekonomik döngü içinde Covid-19’un oluşturduğu olumsuz etki; finansal piyasalarda bozulmaya, tedarik zincirlerindeki aksaklıklara-kesintilere, üretim gecikmelerine-sınırlamalarına-kesintilerine hem ticari müşterilerden hem de tüketicilerden gelen talebin azalmasına, satışlarda, kazançlarda veya verimlilikte azalmaya, tesis ve mağazaların kapatılmasına, müşteri kaybına ve önemli sözleşmelerde aksaklıklara yol açarak kendini göstermiştir. Ayrıca süreç içinde ülke borsalarında ve emtia fiyatlarında keskin düşüşler ve dalgalanmalar meydana gelmiştir. Tüketicilerin evde kalması, işletmelerin gelirlerini kaybetmesi ve işçileri işten çıkarması ile işsizlik seviyelerinin keskin bir şekilde yükselmesi, yatırım sözleşmelerinin azalmasına, kurumsal iflasların artmasına dolayısıyla da finansal sistem üzerinde önemli bir baskının oluşmasına neden olmuştur (McKinsey ve Company, 2020).

Şekil 2. Covid-19’un Ekonomik Üzerindeki Sektörel Etkisi

Kaynak: Global Times. (2020).

Covid-19’un dünya ekonomisinde yol açtığı olumsuz etkiler, ulusal ve uluslararası ölçekte birçok sektörde görülmektedir. Sektörel etkiyi gösteren çalışmalardan biri Şekil 2’de görülmektedir. Şekilden de görüleceği gibi özellikle insan hareketliliğinin yoğun olduğu ve ülke ekonomileri için önem arz eden üretim, turizm, ticaret, havayolları gibi sektörler pandeminin oluşturduğu olumsuzluktan en çok etkilenen sektörler olmuştur. Bütüncül bakıldığında ise birkaç sektör haricinde tüm sektörlerin bu pandemi sürecinde az ya da çok bir şekilde olumsuz etkilendiği söylenebilmektedir. Başka bir ifade ile Covid-19’un etkilerinin sadece doğrudan maruz kalan işletmelerle sınırlı olması beklenmemekte, Covid-19’un finansal piyasalar üzerindeki küresel ölçekteki ekonomik etkisi göz önüne alındığında salgının daha geniş bir ekonomik çevrede tüm işletmeleri etkileyeceği öngörülmektedir (Deloitte, 2020f). Nitekim Türkiye’de de yapılan ankette sektör temsilcilerinin %50’si pandeminin faaliyette buldukları sektörü yüksek derecede, %42’si orta derecede, %7’si ise düşük derecede etkilediğini düşünmektedir (KPMG, 2020c).

Covid-19 Pandemisinin Finansal Raporlamaya Etkisi

Covid-19'un yol açtığı bozulma, dünya çapında iş ve tüketici faaliyetlerini etkilemiştir. Söz konusu durum, işletmeler ve paydaşları tarafından dikkatle değerlendirilmesi gereken muhasebe, raporlama, denetim ve iç kontrol gibi hususlarda etkisini göstermektedir. Bu etkinin değerlendirmesi ise hem geçmişe hem de geleceğe yönelik olmalıdır (Mossadams, 2020).

Pandemi, zamanlaması itibariyle işletmelerin yıllık genel kurul toplantısı ile buna eşlik eden raporlama açıklamalarının yapıldığı tarihe denk gelmiştir. Dolayısıyla söz konusu süreçler karmaşık bir durum almıştır (Murphy, 2020). Bu süreçte işletmenin paydaşları, ilişki içinde oldukları işletmelerden alınan önlemler ile ilgili şeffaflık çerçevesinde bilgi talep etmektedirler (PwC, 2020a). Bu sebeple de işletmelerin kilit paydaşları ile olan ve finansal raporlar vasıtası ile sağladığı iletişimini proaktif olarak yürütmesi gerekmektedir (Niehaus, 2020).

İşletme yatırımcıları, pandeminin işletmedeki olası etkilerinin farklı senaryolar açısından ele alınmasını talep etmektedirler. Bununla birlikte işletme paydaşları, işletmenin mevcut belirsizlik karşısındaki dayanıklılığını ve finansal tablolarını hazırlarken yaptığı temel varsayımları anlamak istemektedirler (Financial Reporting Council (FRC), 2020). İşletme yatırımcılarının bu belirsizlik döneminde işletme ile ilgili öğrenmek istedikleri ilk finansal bilgilerden biri işletmenin likiditesi/likit varlığı/nakit mevcudu, ödeme gücü ve potansiyel finansman olanakları ile ilgilidir. Dolayısıyla işletme paydaşları Covid-19'un sadece işletmenin geçmiş faaliyetlerinde meydana getirdiği etkiye dair değil, aynı zamanda gelecekteki olası etkilerine dair de bilgi talebi bulunmaktadır (Grant Thornton, 2020b).

Sonuç olarak, Covid-19'un ortaya çıkardığı durum işletmelerin finansal raporlar başta olmak üzere diğer iletişim araçları aracılığıyla paydaşlarına yapacağı açıklamaların artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda şeffaflık öne çıkmaktadır. Covid-19 gibi belirsiz zamanlarda işletmelerin güveni yeniden kazanabilmesi için güvenilir bilgi sunmasına ve şeffaf olmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın bir kısmı finansal raporlama yoluyla sağlanabilir (Tas, 2020). Martin Gruell tarafından ifade edilen "Finansal raporlama, sürdürülebilir ekonomik kalkınma için önemli bir yapı taşıdır." ifadesi, Covid-19 gibi kriz zamanlarında işletmeler adına şeffaflığı temsil eden finansal raporlama için daha da önem kazanmaktadır (Frerejacque, 2020).

Finansal raporların en önemli unsurları finansal tablolardır. Tablolar, temel kullanılma amaçlarının yanında işletmelerinin maruz kalabilecekleri etkilerin boyutunu tespit etmek ve tabloların hazırlanmasında yararlanılan muhasebe tahminlerinin oluşturulmasına ilişkin bilgi sahibi olmak amacıyla da işletmenin paydaşları tarafından kullanılmaktadır. Pandeminin ekonomik sonuçlarına yön verebilmek ve paydaşlar ile iletişimi doğru kurabilmek adına finansal tablo açıklamalarına Covid-19'un olumlu ya da olumsuz etkilerine yönelik kapsamlı gözlemler dahil edilmelidir (Akkaş, 2020a).

Bu noktada tüm finansal rapor hazırlayıcıları ve denetim uygulayıcıları, pandemiden kaynaklanan belirsizliğin ara ve yıllık finansal raporlar üzerindeki etkisini ya otoritelerin çıkardıkları düzenlemelere göre ya da paydaşları ile olan iletişimin aksamaması adına dikkate alacaklardır ya da almaları gerekmektedir (AASB, 2020). Ancak Covid-19 kaynaklı muhasebe ve finansal raporlama konusunda oluşabilecek olumsuzlukların düzeyi sektörden sektöre ve işletmeden işletmeye göre değişebilmektedir (Deloitte, 2020a). Bununla birlikte Covid-19'un meydana getirdiği belirsizlik ortamında işletmelerin finansal raporlamalarında aşağıdakiler ile sınırlı olmamak kaydıyla öne çıkan noktalar şunlardır (Tas, 2020):

- İşletme sürekliliği ve likidite,
- Değer düşüklüğü testleri, karşılıklar ve beklenen kredi zararları,
- Kiralamalar, sözleşme değişiklikleri, hasılat ile bunlara bağlı nakit akışları,

- Gerçeğe uygun değer ölçümü,
- Devlet yardımları ve gelir vergisi, vd.

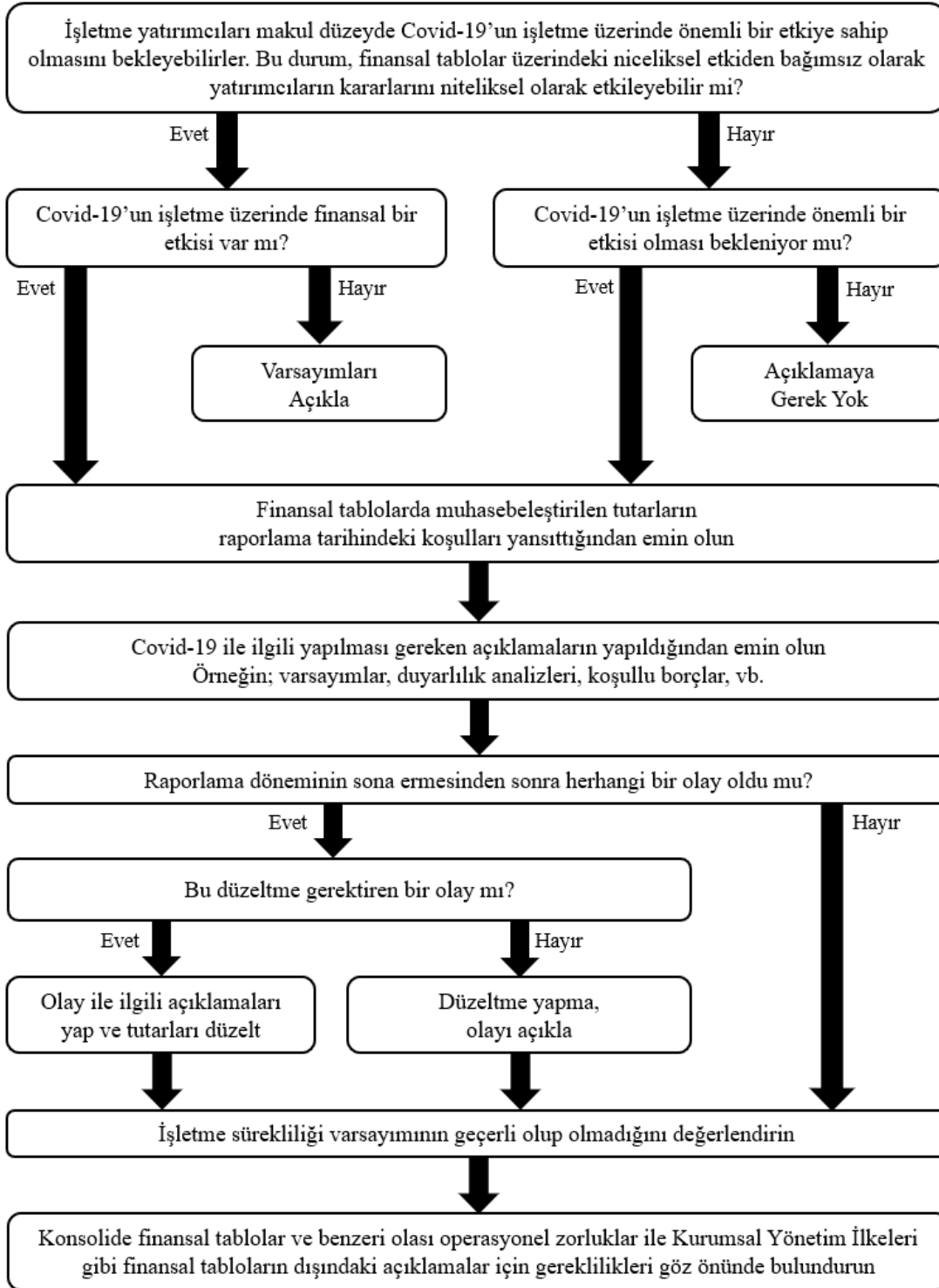
Söz konusu unsurlar keskin sınırlarla birbirlerinden ayrılmamakta aksine neredeyse tamamı tamamlayıcı ya da destekleyici unsur olarak birbiri ile ilişki içinde bulunmaktadır. Bu ilişkinin işletmeler tarafından ne kadar iyi algılandığı ve sürecin nasıl yönetildiği sonuç olarak işletmenin finansal raporlamasındaki başarısını belirleyecektir. Bir başka açıdan, pandemi, ülke ekonomilerindeki birçok sektöre zarar vermiştir ve bunun etkisi her ne kadar iyileşmeler yaşanmaya başlasa da uzun vadeli olarak kendini gösterecektir. Covid-19'un birçok etkisi arasında işletmeler açısından finansal raporlama sonuçları ve zorlukları üzerinde oluşturduğu olumsuz durum da yer almaktadır (Durak, Austin ve Groskopf, 2020, s. 1).

Covid-19 sürecinde işletmelerin finansal raporlarını ve tablolarını etkilemesi muhtemel hususlar ile bunların UMS/UFRS seti içerisinde hangi standartlarla ilişkili olduğu aşağıda maddeler halinde verilmektedir. Belirtilen standartlar, özellikle pandemi sürecinin işletmeler üzerinde oluşturduğu ya da oluşturabileceği etkiler dikkate alınarak ifade edilmiştir.

- ✓ İşletme sürekliliği (*Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve ve UMS 1*),
- ✓ Müşteri sözleşmeleri ve hasılatların muhasebeleştirilmesi (UFRS 15),
- ✓ Finansal araçlar ve beklenen kredi zararları (UFRS 7 ve 9, UMS 32 ve 39)
- ✓ Kiralamalar ve kira kontratları, imtiyazlar (UFRS 16),
- ✓ Varlıklardaki değer düşüklüğü (UMS 36), Gerçeğe uygun değer (UFRS 13),
- ✓ Net gerçekleştirilebilir değer ve stoklar (UMS 2),
- ✓ Devlet yardımları / teşvikleri (UMS 20), Çalışanlara sağlanan faydalar (UMS 19),
- ✓ Ertelemiş vergi (UMS 12), Muhtelif karşılıklar (UMS 37),
- ✓ Finansal tablolar ve nakit akışı (UMS 1, UMS 7),
- ✓ Ara dönem raporlama (UMS 34), Raporlama dönemi sonrası olaylar (UMS 10),
- ✓ Muhasebe tahminlerindeki değişiklikler (UMS 8).

Birçok danışmanlık şirketinin ve konunun uzmanlarının özellikle üzerinde durduğu Covid-19 ile birlikte dikkatle ele alınması gereken UMS/UFRS içerisindeki standartlar yukarıda görüldüğü gibidir. Bu çerçevede standartların yayımlayıcısı konumundaki Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) da Covid-19 salgınının etkisini tartışmak üzere çeşitli tarihlerde toplanarak bazı kararlar almıştır. UFRS 16 Kiralamalar standardında değişiklik, UMS 1'deki değişikliklerin yürürlüğe girme tarihinin ertelenmesi, UFRS 9 ve UFRS 17 ile ilgili muhtelif değişiklikler bu kararlardan bazılarıdır (EY, 2020b; IFRS, 2020). Bu kararların hem işletmelerin ilgili değişikliklere geçişini kolaylaştırması hem de bu süreçte işletmelere bir hareket alanı sağlaması beklenmektedir.

Covid-19'un işletmelerin finansal raporlama ile ilgili yapacakları açıklamalarda oluşturacağı etki bilinmektedir. Ancak işletmelerin bu etki kapsamında nasıl bir yol izleyebilecekleri hakkında net bir rehber bulunmamaktadır. Bu doğrultuda işletmelere yapacakları açıklamalarda yol gösterecek özet bir rehber Şekil 3'te sunulmaktadır.

Şekil 3. Covid-19 Sürecinde Finansal Raporlama ile İlgili Hususlar

Kaynak: AASB. (2020).

İş Sürekliliği (Business Continuity) ve İşletmenin Sürekliliği (Going Concern)

Covid-19, yatırımcılar başta olmak üzere tüm işletme paydaşlarının her zamankinden daha yüksek kalitede finansal bilgiye ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Bu çerçevede işletmenin finansal durumu veya performansının anlaşılması ile ilgili tüm önemli finansal bilgiler uygun şekilde açıklanmalıdır. Belirsizlik göz önüne alındığında açıklamaların işletmenin sürekliliği değerlendirmelerinde uygulanan önemli varsayımları ve kararları içermesi beklenmektedir. Ayrıca bu değerlendirmelerin, belirsizlik sürecini dikkate alarak

güncellenebilecek farklı varsayımlara sahip çeşitli senaryolar içermesi gerekmektedir ki şeffaf bir şekilde tüm olasılıklar dikkate alınabilsin (Gould ve Arnold, 2020).

Almaya, İtalya, Çek Cumhuriyeti, İspanya ve Portekiz dahil bazı ülkeler, pandeminin ticari faaliyetleri büyük ölçüde duraklatması nedeniyle 2020 yılında işletmelerin sürekliliği açısından endişe verici sorunların oluştuğunu bildirmektedirler (Accountancy Europe, 2020a). Bu çerçevede, Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi (ESMA), yetkili otoriteler ile birlikte, Covid-19'un iş sürekliliği, işletmelerin finansal raporlarında faaliyetleri, finansal durumları ve performansları üzerindeki hem niteliksel hem de niceliksel potansiyel etkilerinin işletmeler tarafından şeffaf bir şekilde açıklanmasını talep etmektedir (ESMA, 2020).

İş sürekliliğinin planlaması ve yönetimi, işletme paydaşlarının güveninin korunması ve faaliyetlerin devamlılığının sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle Covid-19 döneminde işletme sürekliliğini etkileyecek olan iş sürekliliğinin yeniden gözden geçirilmesi ve yenilenmesi büyük önem taşımaktadır. İş sürekliliğinin test edilmesi sonucunda ortaya çıkan iş sürekliliği planları, pandemi ve benzeri durumlarda işletmelerin ortaya çıkacak risklere karşı hızlı aksiyon alabilmesini sağlamaktadır (Özagazar, 2020; PwC, 2020b).

İşletmenin sürekliliği esası, işletmelerin finansal tablolarının hazırlanmasına temel teşkil ettiği için önem arz etmektedir. Bu nedenle Covid-19'un oluşturduğu belirsizlik ortamında işletme sürekliliği varsayımının değerlendirilmesi daha da önemli hale gelmiştir (KPMG, 2020c). İşletmenin sürekliliği esası ya da varsayımı işletmenin faaliyetlerine devam edebilme yeteneğinin değerlendirilmesini içermektedir. Bu değerlendirmede işletme yönetimi, salgının işletmenin faaliyetleri üzerindeki mevcut ve gelecekte öngörülen olası etkilerini içeren tüm faktörleri dikkate almalıdır (EY, 2020a). Bu faktörler; gelirden önemli bir düşüş, daha yüksek maliyetler veya öngörülemeyen giderlerin meydana gelmesi nedeniyle oluşacak kâr erozyonu, borç sözleşmelerinin ihlali ve nakit akışı sorunları gibi durumlardır (Mazars, 2020).

Finansal raporlamanın yapılabilmesi ve dolayısıyla finansal raporların hazırlanabilmesi için önemli başlangıç unsurlarından biri işletmenin sürekliliği esasının mevcudiyetidir. Bir başka ifade ile söz konusu raporların ve tabloların işletmenin sürekliliği varsayımı altında hazırlanıp hazırlanmayacağıdır. Covid-19 sürecinde işletmenin sürekliliği varsayımının devam edip etmediğine dair endişeler ve değerlendirmeler, çoğunlukla işletmenin likidite-nakit akışı görünümü üzerinden ele alınmaktadır. Bu doğrultuda hem belirsiz zamanlarda hem de yaşanan pandemi sürecinde finansal raporların hazırlanmasında temel alınan işletme sürekliliğinin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmuş hususlar, Tablo 1'de olduğu gibi beş aşamada ele alınabilmektedir (Deloitte, 2020d):

Tablo 1. Covid-19'un İşletmenin Sürekliliğine Etkisi / Belirsiz Zamanlarda Raporlama

İşletme üzerinde gözlenen etkinin ve operasyonel aksaklıkların kapsamı	
1	<ul style="list-style-type: none"> - Ürünlere veya hizmetlere yönelik azalan talep, - İmalat kesintileri ile tedarik zincirleri süreçlerindeki aksamalar, - Müşterilerin ödeme yapmamaları veya ödemeleri geciktirmeleri, - Önceki dönemlere kıyasla gelirler üzerindeki olumsuz etki, - Artan maliyet ve azalan kâr marjları, vd.
Halihazırda işletmenin kullanımına sunulan nakit kaynaklar	
2	<ul style="list-style-type: none"> - Mevcut olan nakit ve nakit benzerlerinin tutarı, - Nakde erişimdeki kısıtlamalar (döviz kontrolleri, vb.), - Döviz kuru hareketleri ile nakdin tutulduğu para birimleri, vd.

Kısa vadede nakit ya da likidite elde etme fırsatları

- 3
- Kredi anlaşmalarında yapılacak değişiklikler;
 - Öngörülebilir gelecek için borçlanma imkanlarının bulunması,
 - Borç veren tarafın bu fonu sağlayacağına dair göstergeler olup olmadığı,
 - Mevcut sermaye kaynaklarına erişim (örneğin; mevcut kredi limitleri, devlet yardımları),
 - Daha fazla finansman için artan faiz maliyetleri ve geri ödemeler üzerindeki forex etkisi,
 - İşletmenin ek desteği olup olmadığı (örneğin; ilgili işletmelerden, hissedarlardan, tedarikçilerden),
 - Covid-19'un gelecekte sözleşmeler üzerinde olası olumsuz etkileri de dahil olmak üzere uygulanan veya feragat edilen herhangi bir sözleşmenin olup olmadığı, vd.

İşletmenin nakit çıkışlarını ve harcamalarını kısa vadede yönetme yeteneği

- 4
- Bir yıl içinde ödenmesi gereken ya da öngörülen sözleşme yükümlülükleri,
 - Finansal destek programlarının mevcudiyeti ve bu tür planlar üzerindeki anlaşmaların şartları,
 - Kâr dağıtım politikalarında yapılan değişiklikler veya dağıtımın zamanlaması,
 - Kilit tedarikçiler ile yapılan anlaşmalar ve ödemelerin zamanlaması;
 - Sabit ve değişken maliyet analizi yolu ile maliyetleri önleme ya da yönetme, vd.

İşletme sürekliliğinin devamı için alınması gereken diğer önlemler

- 5
- Gruplar arası garantilerin ve/veya taahhütlerin olup olmadığı, varsa durumu,
 - Ülkelere göre devlet desteklerinin niteliği ve niceliği,
 - Yapılan stres testlerinin işletmeye etkisinin yorumlanması,
 - Daha önce yürürlükte olan iş modellerindeki veya stratejilerindeki değişiklikler, vd.

Kaynak: Deloitte. (2020d).

Tablodan da görüldüğü üzere, Covid-19 gibi benzeri belirsizlik ortamlarında işletme sürekliliği varsayımının değerlendirilmesinde en önemli hususlardan biri işletmenin sahip olduğu nakdi kaynaklardır. Belirsizliğin oluşturduğu olumsuz etkinin bir yansıması olarak azalan kârlılık, işletmedeki nakit girişini sekteye uğratmaktadır. Bu da işletmenin faaliyetlerini sürdürebilmesi için mevcut nakit kaynaklarının düzeyine ya da nakde ulaşma olanaklarına bakılmasını gerektirmektedir. Diğer taraftan bu süreçte işletmeler nakit giriş ve çıkışını sağlayan tüm paydaşları ile olan iletişimini ve sözleşmelerini tekrardan ele almak zorundadır. Tablodan da görüldüğü gibi çeşitli çerçevelerde işletmeler bu tip belirsizlik ortamlarında işletme sürekliliğinin varsayımının devam edip etmeyeceğini nakdi olarak buldukları konumu analiz ederek anlayabilmektedirler. İşletme sürekliliğinin likidite ve nakit yönetimi ile ilişkisine dair diğer önemli hususlar çalışmanın ilerleyen kısımlarında ele alınmaktadır.

İşletmenin sürekliliği esasının geçerli olup olmadığı konusunda değerlendirme yapmak işletme yönetiminin sorumluluğundadır. Yönetim, işletmeyi tasfiye etme ya da ticareti durdurma niyetinde değilse işletmenin sürekliliği varsayımı devam etmektedir. Yönetim, bu değerlendirmede, finansal tabloların yayımlanmasından itibaren en az on iki aylık geleceğe ilişkin mevcut tüm bilgileri dikkate almak zorundadır. Değerlendirme işletmenin koşullarına özgü olacaktır. Değerlendirmeyi yaparken, genellikle pandeminin hızla gelişen doğası göz önüne alındığında, yönetimin finansal tablolar yayınlanıncaya kadar düzenli olarak güncellenmesi gereken ayrıntılı tahminler hazırlaması beklenmektedir. Bu tahminler potansiyel senaryoları ve yönetimin planlarını yansıtmalıdır. Diğer taraftan, işletmenin faaliyetlerini devam ettirebilmesini ciddi olarak şüpheli hale getiren olayların varlığı halinde, bu durum işletme tarafından açıklanmalıdır. Eğer işletme, ilgili tablolarını işletmenin sürekliliği esasına

göre hazırlamaz ise bunları hangi esas çerçevesinde hazırladığını ve hangi sebeple işletmenin sürekliliği esasının bulunmadığını da açıklamalıdır (ICAEW, 2020; KGK, 2020b).

İşletmenin sürekliliği esasları ile ilgili olarak UFRS seti içerisinde yer alan UMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu standardı, işletmelere rehberlik etmektedir. Temel olarak yukarıda yer alan paragraftaki ilkeleri taşıyan UMS 1, işletme yönetiminin değerlendirmesinin nasıl yapılacağı konusunda kuralcı olmasa da gelecekteki olayların olası sonuçlarını çevreleyen önemli belirsizliğin olduğu durumlarda, birden fazla senaryoyu ortaya koymanın şeffaflık açısından önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda pandeminin etkilerinin ne kadar süreceği konusundaki belirsizlik nedeniyle işletmelerin en kötü durum senaryolarını da yapması gerekmektedir (BDO, 2020; Grant Thornton, 2020a).

İşletmenin sürekliliği esasına göre raporlamaya devam eden ancak süreklilik kabiliyetini engelleyici önemli belirsizliklerle karşılaşan işletmeler, UFRS uyarınca açık ve detaylı bir şekilde risklerini finansal tablo dipnotlarında “İşletme Sürekliliğine İlişkin Önemli Belirsizlikler” gibi başlıklar altında belirtmeli (Demir, 2020) ve işletmenin sürekliliğine ilişkin değerlendirmeler sonucunda finansal tablolarda gerekli düzeltmeleri yapmalıdır (Akkaş, 2020b). Bu açıklamaların denetimini gerçekleştirmek de son derece zordur. Ancak bu noktada BDS 570 İşletmenin Sürekliliği denetçilere rehberlik sağlamaktadır (KGK, 2020a).

İşletme sürekliliğinin devam edebilme kabiliyeti konusunda ciddi şüphe yaratabilecek olaylar veya koşullar tespit edilirse, denetçi, önemli bir belirsizliğin olup olmadığını belirlemek için yeterli ve uygun denetim kanıtı elde eder. Bu, örneğin; güncel tahminlerin, nakit akışlarının, duyarlılık analizlerinin ve koronavirüs beklenmedik durum planlarının ve yönetim tarafından yapılan etki değerlendirmelerinin ayrıntılı bir incelemesini içermelidir. Denetçi raporunun sonuçları, elde edilen denetim kanıtlarına, kabul edilen hazırlığın temeline ve yönetim tarafından finansal tablolarda yapılan açıklamalara bağlı olacaktır (ICAEW, 2020).

Likidite ve Nakit Yönetimi

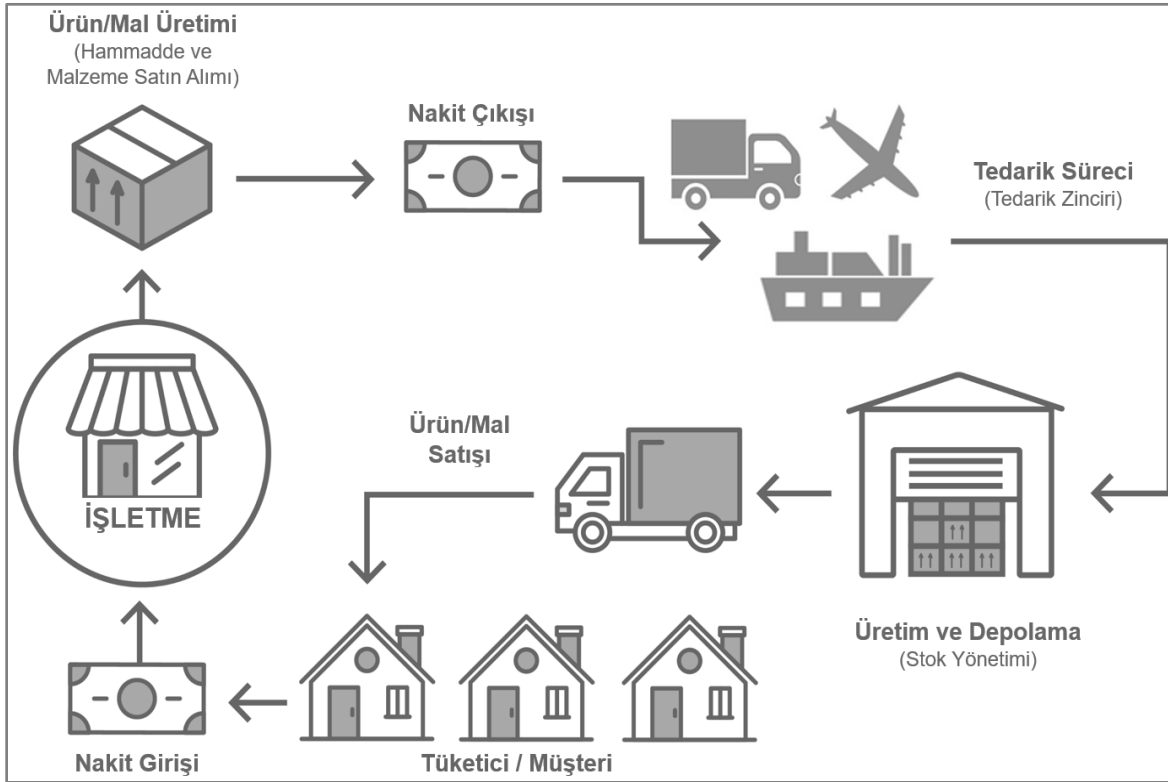
Covid-19'un yayılmasını önlemek adına uygulanan karantina ve benzeri kamu politikaları, birçok işletme için operasyonel aksamalara neden olmaktadır. Personel karantinası, tedarik zincirindeki aksamalar ve müşteri taleplerindeki ani düşüşler gibi olaylar tahmin edilenden çok daha geniş ölçekte, işletmeler için ciddi sorunlar meydana getirmiştir. Bu olayların neticesinde meydana gelen gelir kaybı, likidite üzerinde ani ve beklenmedik bir baskı oluşturmuş olup kısa vadeli işletme sermayesi gereksinimlerinin düzeyi ve aciliyeti ise işletmeleri zor duruma düşürmüştür (Deloitte, 2020e).

Bilindiği üzere işletmelerin hayatta kalmasını zorlaştıracak iki önemli unsur vardır; kâr edememek ve yetersiz nakit mevcududur. Özellikle Covid-19'un oluşturduğu belirsizlik gibi benzeri koşullarda işletmeleri ayakta tutabilmenin ve yönetimin anahtarı, söz konusu iki unsuru her zaman yeterli düzeyde tutmaktır. Fakat pandemi döneminde öncelikli amaç, kâr elde etmekten çıkmış olup en az zararla bu süreci nasıl atlatırız dönmüştür. Sonuçta da “*nakit kraldır*” fikri ile nakit yönetimi bu süreçte önemli bir unsur haline gelmiştir. İşletmeler de bu doğrultuda hareket ederek gelirlerini artırma veya koruma, giderlerini azaltma, maliyetlerini kontrol etme, nakit varlığı gereksiz harcamalara yöneltilmemesi konusunda tedbirler almışlardır (Bayraktar, 2020). Tüm bu süreç, işletmelerde nakit akış döngüsünün bir başka ifade ile nakit yönetiminin işletme sürekliliğini sağlamadaki kritik rolünü göstermektedir.

İşletmelerin mevcut alacak ve borçlarında pandemi sonrasında önemli aksaklıklar olmuştur. Bu durumun doğal sonucu olarak işletmelerin nakit akış süreçlerinde (bkz. Şekil 4) zincirleme sıkıntılar meydana gelmiştir. Nakit girişi sağlayan alacaklardaki ve nakit çıkışı oluşturan borçlardaki temel sorunlar şunlardır (Karar Bağımsız Denetim Danışmanlık, 2020):

- ✓ Alacakların/Borçların tahsil edilememesi riskinin doğması,

- ✓ Alacakların/Borçların yeniden yapılandırılabilmesi,
- ✓ Yeni bir tutar üzerinde anlaşma sağlanamaması.

Şekil 4. İşletmelerde Nakit Akış Süreci

Kaynak: Alder (2019).

Şekil 4’te de görülen nakit akış sürecinde, alacakların tahsil edilememesi ya da borçların ödenememesi gibi nakit akışını aksatan durumlar, pandemi gibi belirsizlik zamanlarında, en kârlı işlerin bile sürdürülemez hale gelmesine yol açabilmektedir. Finans kuruluşlarının finansman için daha katı koşullar benimsemesi de işletmeler için bu tür kriz zamanlarında nakit akış yönetiminin ne kadar zor ve önemli olduğunu göstermektedir. Böyle süreçlerde işletmelerin nakit akışlarını makul düzeyde tutabilmeleri ve en az zarar ile bu süreçleri atlatabilmeleri için şunlara dikkat etmeleri gerekmektedir (Bayraktar, 2020; Nimmo, 2020):

- ✓ Kısa vadeli likidite stratejilerinin geliştirilmesi,
- ✓ Gerektiği takdirde (atıl) varlıkların nakde çevrilmesi,
- ✓ Nakdi korumak için hızlı kazançların belirlenmesi,
- ✓ Satış vadelerinin kısaltılması, alış vadelerinin uzatılması,
- ✓ Kısa vadeli nakit akışı tahminlerinin görünürlüğünün artırılması,
- ✓ Kâr payı dağıtımını ileri bir tarihe ertelemenin koşullarının araştırılması
- ✓ Devlet tarafından tanınan esnekliklerin, ertelemelerin ve teşviklerin takip edilmesi,
- ✓ Yatırımcılar ya da finansörler ile alternatif finansman seçeneklerinin görüşülmesi,
- ✓ İlgili paydaşlar ile (borç verenler, tedarikçiler, vd.) olan iletişimin iyi yönetilmesi,
- ✓ Yeniden yapılandırma sürecinde ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında tüm paydaşlar ile olan güvenin yeniden ve hızlı bir şekilde oluşturulması,

✓ Nakit üzerinde daha sıkı kontroller ve nakitle ilgili APG'ler (*Anahtar Performans Göstergeleri / Key Performance Indicators-KPI*) oluşturulması.

Covid-19 sürecinde işletmelerin alacaklarını tahsil ederek nakit girişi sağlayabilmeleri yanında iş sürekliliği açısından kilit nokta, işletmenin vadesi geldiğinde yükümlülüklerini yerine getirmeye (borç ödeme-nakit çıkışı) devam etmek için yeterli likiditeye sahip olup olmayacağıdır (KPMG, 2020b). İşletme sürekliliğini sağlamak adına bu belirsizlik döneminde işletmelerin hareket planları, Covid-19'dan işletme üzerindeki etkisine ve işletmenin likidite kaynaklı kırılganlığına göre değişiklik arz etmektedir. Bu değişkenler çerçevesinde işletmelerin bulunabilecekleri konumlar ve bu konumlara göre alabilecekleri temel tedbirler, Şekil 5'teki gibi özetlenebilir (Deloitte, 2020c). Şekilde, Covid-19'un işletmeler üzerinde oluşturduğu etki düzeyi (düşük ve yüksek) ile sahip olduğu likidite düzeyi (düşük ve yüksek) baz alınarak hesaplanan kırılganlık seviyesi işletmelerin hangi konumda olduklarını ve bu konumlardan çıkmak ya da pozisyonunu korumak için hangi adımları atması gerektiğini göstermektedir.

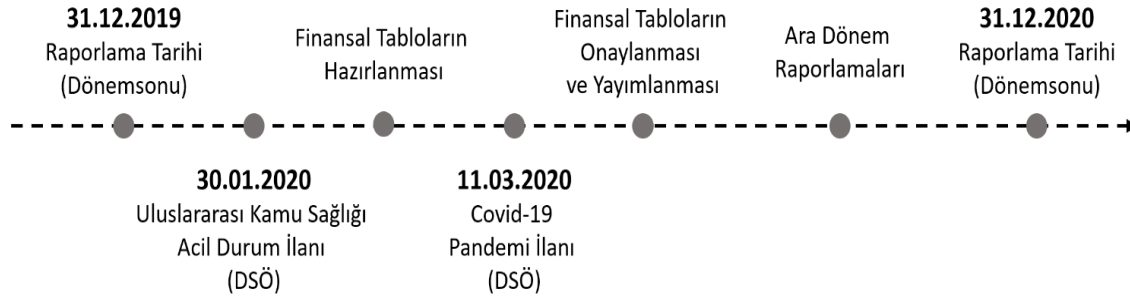
Şekil 5. Covid-19 Sürecinde Likidite Temelli İş Sürekliliği Çözümleri

Kaynak: Deloitte, (2020c).

İş sürekliliği sağlamak adına yapılan analiz sonucunda işletmenin hangi pozisyonda yer aldığı ve çözüm önerileri, Şekil 5'te sunulmaktadır. İşletmelerin bu dönemde bulunabileceği en güçlü pozisyon, yüksek likidite ve pandeminin etkisinin düşük olduğu durumda gerçekleşmektedir. Bu noktada işletmeler, buldukları konumu güçlendirmelidirler. Bununla birlikte kırılganlığın ve pandeminin etkisinin yüksek olduğu durumlarda işletmelerin dönüşüme odaklanması gerekmektedir. Eğer işletmenin nakit akış tahminleri de likidite sorunlarına işaret ediyorsa işletmelerin işletme sermayesi finansmanı, rotatif kredi, muhtelif finansman seçenekleri, birleşme ya da satın alma gibi alternatif opsiyonları değerlendirmesi gerekmektedir (Deloitte, 2020b).

Raporlama Dönemi Sonrası Olaylar ve Ara Dönem Finansal Raporlama

Covid-19, zamanlama olarak işletmelerin 2019 yılına ait finansal tablolarını oluşturduğu ve bu tabloları işletme yönetiminin ilgili yönetim organlarının onayına sunacağı dönemde etkisini göstermiştir. Bu durum, doğal olarak bu süreçlerin karmaşık bir hâl almasına ve işletmelerin tabi oldukları raporlama ilkelerinin öngördüğü düzenlemeleri tekrar gözden geçirerek gerekli düzeltme ve açıklamalar yapmasına neden olmuştur. İşletmelerin 31.12.2019 ve 31.12.2020 tarihleri arasında pandemi ile ilişkili olan finansal raporlama süreci, Şekil 6'daki gibi gösterilebilmektedir.

Şekil 6. Covid-19 ve Finansal Raporlama Süreci

Şekilden de görüldüğü üzere Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Covid-19 ile ilgili açıklamaları, işletmelerin raporlama dönemi sonrası oluşan olayları değerlendirmesini ve işletmelerin ara dönemde yapacakları finansal raporlamaları etkilemektedir. Şekildeki görünüm ile birlikte Covid-19'un ekonomik etkilerinin, işletmelerin muhasebe, raporlama ve denetimine ilişkin etkisinin tarihsel olarak aşağıda belirtilen üç aşamada gerçekleşeceği ifade edilmektedir (Accountancy Europe, 2020b):

- ✓ 31 Aralık 2019 itibarıyla muhasebe ve raporlama,
- ✓ 31 Aralık 2020 tarihindeki muhasebe ve raporlama,
- ✓ 31 Aralık 2019 ve sonrası dönemlerin finansal tablolarının denetimi.

İlk Covid-19 vakaları Aralık 2019'da ortaya çıkmış olsa da bu durumun 31 Aralık 2019 itibarıyla ekonomik ortamda ve piyasa koşullarında olumsuz bir değişiklik meydana getirmediği söylenebilir. Covid-19'un salgına dönüşmesi aralık ayından sonra meydana gelmiş olup ekonomik ortamdaki ve piyasa koşullarındaki olumsuz değişim bu tarihten sonra olmuştur. Bu nedenle de salgın, 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla raporlama yapan birçok işletme için düzeltme gerektirmeyen bir olay olarak yorumlanabilir (ISCA, 2020). Ancak bu olay, raporlama sonrasındaki sonuçları, gelecekteki faaliyetleri ve planları nasıl etkileyeceğine ilişkin açıklamaların yapılmasını gerekli kılmaktadır (Akkaş, 2020a). Örneğin, virüsün yayılması nedeniyle raporlama döneminden sonra bir müşterinin iflası, finansal tablolarda düzeltme yapılmasını gerektirmez ancak açıklama yapılmasını gerektirir (Prudent Chartered, 2020). Özetle, işletmelerin 31 Aralık 2019 tarihli finansal tablolarında herhangi bir düzeltme yapmasından ziyade pandeminin işletmeler üzerindeki etkilerinin önemlilik taşıması durumunda muhtemel etkileri dipnotlarda açıklaması gerekmektedir (İSMMM, 2020).

Raporlama tarihi 31 Aralık 2019 sonrası olan ve bu tarihten sonraki dönemlerde raporlama yapan işletmeler, piyasa katılımcıları, varsayımlar ve değerlendirmeler açısından Covid-19 hakkında daha fazla bilgiye ulaşılabilir hale gelmişlerdir. Bu nedenle, sonraki raporlama dönemleri için Covid-19 pandemisinin düzeltme gerektiren olay olarak değerlendirilmesi gerekecektir. Muhasebeleştirme işlemleri düzeltme gerektiren olaylar dikkate alınarak yapılacağından, Covid-19'dan kaynaklanan etkilerin finansal tablo kalemlerinin ölçümüne dahil edilmesi gerekmektedir (KPMG, 2020a).

Ara dönem finansal raporlama, genel olarak tüm olayların ve işlemlerin ayrı bir bağımsız dönemmiş gibi muhasebeleştirilmesini ve ölçülmesini gerektirmektedir. Bir başka ifadeyle, ara dönem finansal raporlama için genellikle muhasebeleştirme veya ölçüm muafiyeti bulunmamaktadır. Pandemi zamanında yapılacak ara dönem finansal raporlarda finansal tabloların hazırlanması, son yıllık finansal tablolardan bu yana olağan güncellemeden daha fazlasını içerecektir. Bunun nedeni işletme yatırımcılarının ve diğer kullanıcıların açıklananların ötesinde bilgi beklentisi içinde olmalarıdır (Kegalj, 2020). Bu beklenti çerçevesinde BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin ara dönem finansal raporları bu çalışmanın araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Covid-19'un ekonomik etkilerinin işletmelerin finansal raporlarında nasıl yer aldığının, işletme yönetiminin pandemi ile ilgili olarak finansal raporlarında paydaşlarına hangi konularda hangi başlıklar altında bilgilendirme yaptığının belirlenmesi araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede pandemi ile ilgili olarak işletmelerin açıklama yapacağı ilk finansal raporlar olan ve 01.01.2020-31.03.2020 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan ara dönem finansal raporlar, araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Dolayısıyla araştırma, pandeminin işletmeler üzerindeki etkisinin görülebileceği, kamuoyuna bu süreçte sunulan ilk finansal raporları incelemesi nedeni ile önemli arz etmektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda ara dönem finansal raporları incelenecek işletmeler olarak BIST 100 Endeksi'nde yer alan tüm işletmeler seçilmiştir. Bu seçimin nedeni, söz konusu işletmelerin Borsa İstanbul'da işlem görmesi ve işlem hacmi açısından en yüksek yüz hisse senedine sahip olması sebebiyle temsil kabiliyeti yüksek bir örneklem grubunu oluşturmasıdır. Borsa İstanbul 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin sektörel dağılımı ve ilgili işletmelerin hangi unsurlarının araştırma kapsamında incelendiği, Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Araştırma Kapsamı

KAPSAM (İşletme)	İşletme Sayısı
Borsa İstanbul 100 Endeksi'ndeki İşletmeler (BIST 100 – XU100)	
- <i>İmalat Sanayii</i>	41
- <i>Mali Kuruluşlar</i>	34
- <i>Toptan ve Perakende Ticaret, Lokantalar ve Oteller</i>	7
- <i>Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme</i>	5
- <i>Diğer (Elektrik, Teknoloji, Madencilik, İnşaat, Sağlık)</i>	13
Araştırma Kapsamında İncelenecek İşletme	100
KAPSAM (Analiz Unsuru ve Dönemi)	
Ara Dönem Finansal Raporlar (01 Ocak 2020 - 31 Mart 2020)	
<i>İncelenen Ara Dönem Finansal Raporların Toplam Sayfa Sayısı</i>	6.044

Araştırma kapsamında BIST 100'deki işletmelerin 01.01.2020 - 31.03.2020 arasındaki dönemine ait ara dönem finansal raporların (1 Ocak - 31 Mart 2020 Ara Hesap Dönemine Ait Konsolide Finansal Tablolar) seçilme nedeni, Covid-19'un oluşturduğu etkinin ilk olarak bu raporlarda açıklanacak ve paydaşlara sunulacak olmasıdır. Araştırma, içerik analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi; metinlerden ve diğer iletişim araçlarından sistematik, güvenilir, geçerli ve tekrarlanabilir çıkarımlar yapmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir (Drisko ve Maschi, 2016). İçerik analizinde yapılan temel işlem ise birbirine benzeyen verilerin belirlenmiş kavramlar kapsamında bir araya getirilmesi ve bunların anlaşılabilir biçimde organize edilerek yorumlanmasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2016). İçerik

analizinin uygulanması genel olarak beş temel aşamadan oluşmaktadır (Bilgin, 2014). Bu aşamalar ve aşamalara ait araştırma amacı doğrultusunda ele alınan hususlar aşağıdaki gibidir:

- ✓ Araştırma amacının belirlenmesi,
(Covid-19'un ekonomik etkisinin finansal raporlarda ne şekilde açıklandığı)
- ✓ Araştırma kapsamının belirlenmesi,
(BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin ara dönem finansal raporları)
- ✓ Kayıt birimlerinin ve kategorilerin saptanması,
(Finansal raporlarda Covid-19 ile ilgili tüm açıklamalar)
- ✓ İlk üç aşama çerçevesinde verilerin toplanması,
(KAP'tan ara dönem finansal raporların çekilmesi ve analizi)
- ✓ Değerlendirme, çıkarsama ve yorumlama (*bkz.* Araştırmanın Bulguları).

Araştırmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda uygulanan içerik analizi ile cevaplanması beklenen sorular özetle şunlardır:

- ✓ İşletmeler Covid-19'un etkisine dair herhangi bir açıklama yapmışlar mıdır?
- ✓ Covid-19 ile ilgili açıklama yapan işletmeler, ara dönem finansal raporlar içerisinde hangi başlıklar altında açıklamalarda bulunmuşlardır?
- ✓ Covid-19'un finansal tabloların sunumuna ilişkin esaslarından biri olan işletmenin sürekliliği üzerinde etkisine dair açıklama yapılmış mıdır?
- ✓ Muhasebe tahmin ve varsayımları ile muhasebe politikaları içerisinde Covid-19 ile ilgili açıklamalar yer almakta mıdır?
- ✓ Raporlama dönemi sonrası olaylar/hususlar açıklamalarında Covid-19 ile ilgili hususlar değerlendirilmiş midir?
- ✓ Covid-19 ile ilgili yapılan açıklamalarda sektörlere özel durumlar var mıdır?

Araştırmanın amacı ve kapsamı çerçevesinde gerçekleştirilen içerik analizine temel oluşturacak işletme verileri, şirketlerin kamuoyuna sundukları finansal raporlardan elde edilmiş olup, ilgili raporlar ise Kamuyu Aydınlatma Platformu'nun (KAP) internet sitesi olan www.kap.gov.tr'den alınmıştır. Temin edilen ara dönem finansal raporlar içinde Covid-19'a ilişkin açıklamalar ise "covid-19", "kovid-19", "coronavirüs", "koronavirüs", "virüs", "salgın" ve "pandemi" anahtar kelimeleri taranarak tespit edilmiş olup şirketler tarafından yapılan açıklamalar sınıflandırılarak araştırma çerçevesinde cevaplanması beklenen hususlara ait bulgular ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin ara dönem finansal raporlarında Covid-19 ile ilgili ilk temel bulgu, söz konusu işletmelerin kaçının pandemiye dair herhangi bir açıklamada bulunup bulunmadığıdır. Bu bulguya ait bilgiler, Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Covid-19 ile İlgili Herhangi Bir Açıklama Yapan/Yapmayan Şirketler

Covid-19 ile İlgili Herhangi Bir Açıklama	İşletme Sayısı (Oranı)
Yapan İşletme	80 (%80)
Yapmayan İşletme	20 (%20)
Toplam	100 (%100)

Tablo 3'ten de görüldüğü üzere, Covid-19 sürecinde ilk yayımlanan finansal raporlarda BIST 100'de yer alan işletmelerin %80'i raporun en az bir yerinde pandemi ile ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır. Ara dönem finansal raporlarında açıklama yapmayan 20 işletmeden; 7'si imalat, 4'ü teknoloji, 3'ü elektrik, gaz ve su, 3'ü toptan ve perakende, 2'si mali ve 1'i de inşaat sektöründe faaliyet göstermektedir.

Araştırma sonunda cevaplanması gereken önemli hususlardan biri Covid-19'un oluşturduğu belirsizlik ortamında finansal tabloların hazırlanmasında temel alınan esaslardan biri olan işletmenin sürekliliğine dair yapılan açıklamalar ile ilgilidir. BIST 100'de yer alan işletmelerin işletmenin sürekliliği esası/varsayımı konusunda yaptıkları açıklamaların görünümü Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4: İşletmenin Sürekliliği Açıklamalarında Covid-19 Etkisi

İşletmenin Sürekliliği Açıklaması	İşletme Sayısı (Oranı)
İşletmenin sürekliliği ile ilgili raporda hiçbir açıklama yok	60 (%60)
Açıklama var ancak Covid-19 ile ilgili bir değerlendirme yok	34 (%34)
Açıklamada Covid-19 ile ilgili değerlendirme de var	6 (%6)
Toplam	100 (%100)

Tablo 4'ten de görüleceği üzere BIST 100'de yer alan işletmelerden 60 tanesi işletmenin sürekliliği esası ile ilgili hiçbir açıklamada bulunmazken, 40 tanesi konu hakkında açıklama yapmıştır. Ancak bu 40 işletmeden sadece 6 tanesi bu başlık altında Covid-19 ile ilgili hususlara yer vermiştir. Pandemi ile ilgili hususlara değinmeden açıklama yapan 34 işletmenin genel olarak “...konsolide finansal tablolarını işletmenin sürekliliği ilkesine göre hazırlamıştır.” ifadesini kullandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu başlık altında Covid-19 ile ilgili açıklama yapan 6 işletmeden 4'ü “gerekli önlemlerin alındığı, konsolide finansal tablolar üzerinde önemli bir etkinin bulunmadığı, salgının gelecek dönemlerde finansal tablolar üzerindeki etkisinin net olarak öngörülemediği, değerlendirmelerin devam edeceği” benzeri genel ifadelerde bulunmuştur. Sadece 2 işletme (EKGYO ve TKFEN) “şirketin gerekli likiditeye sahip olduğu ve işletmenin sürekliliği ilkesine uygun olduğu, alınan tedbirler kapsamında işletmenin sürekliliği varsayımının değerlendirilmesi amacıyla grubun sürekliliğine ilişkin değerlendirmeler yapıldığı ve konsolide finansal tabloları etkileyen önemli bir husus bulunmadığı” ifadeleri ile Covid-19'u işletmenin sürekliliği ile ilişkilendirmiştir.

İlgili işletmeler dışında bir işletme de (SARKY) “Finansal Tabloları Önemli Ölçüde Etkileyen ya da Finansal Tabloların Açık, Yorumlanabilir ve Anlaşılabilir Olması Açısından Açıklanması Gereken Diğer Hususlar” başlığı altında Covid-19 ile ilgili değerlendirmelerde bulunup işletmenin sürekliliğine ilişkin bir riskin bulunmadığını ifade etmektedir.

Araştırma sonucunda işletmelerin ara dönem finansal raporlarının muhasebe tahmin ve varsayımları başlığı altında Covid-19 ile ilgili değerlendirmelerde bulunup bulunmadıklarına dair görünüm Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5: Muhasebe Tahmin ve Varsayımları Açıklamalarında Covid-19 Etkisi

Muhasebe Tahmin ve Varsayımları Açıklamaları	İşletme Sayısı (Oranı)
Tahmin ve varsayım ile ilgili raporda hiçbir açıklama yok	17 (%17)
Açıklamalar var ancak Covid-19 ile ilgili bir değerlendirme yok	78 (%78)
Açıklamalarda Covid-19 ile ilgili değerlendirme de var	5 (%5)
Toplam	100 (%100)

Tablo 5’te görüldüğü gibi işletmelerin çoğu ara dönem finansal raporlarında kullandıkları temel muhasebe tahmin ve varsayımları ile ilgili değerlendirmelere ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır. Ancak bu açıklamalar içerisinde sadece 5 işletme (3 mali, 1 perakende ve 1 sağlık işletmesi) Covid-19 ile ilgili hususlara değinmiştir. Bu açıklamalarda 4 işletme; tahmin ve varsayımlar hakkında ile salgınının grup faaliyetlerine etkisi hakkında genel değerlendirmelerde bulunmuş ancak muhasebe tahmin ve varsayımlarına etkisi hakkında açıklama yapmamıştır. Sadece bir işletme (ALBRK) “...ara dönem mali tablolar hazırlanırken Covid-19 salgınının olası etkileri finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan tahmin ve muhakemelere yansıtıldığı” ifadesini kullanarak net bir şekilde pandemi ile muhasebe tahmin ve varsayımlarını ilişkilendirerek paydaşlarına bilgi vermiştir.

Araştırmanın bir diğer sonucu Covid-19 ile ilgili değerlendirmelerin işletmelerin ara dönem finansal raporlarındaki muhasebe politikaları başlığı altında nasıl yer aldığıdır. Bu duruma dair sayısal sonuçlar Tablo 6’da sunulmaktadır.

Tablo 6: Muhasebe Politikaları Açıklamalarında Covid-19 Etkisi

Muhasebe Politikaları Açıklamaları	İşletme Sayısı (Oranı)
Muhasebe politikaları ile ilgili raporda hiçbir açıklama yok	2 (%2)
Açıklama var ancak Covid-19 ile ilgili bir değerlendirme yok	87 (%87)
Açıklamada Covid-19 ile ilgili değerlendirme de var	11 (%11)
Toplam	100 (%100)

Tablo 6’da yer alan görünüme göre BIST 100 Endeksi’nde yer alan işletmelerin sadece %11’i, Covid-19’un etkileri hakkında finansal tablolarının oluşumunda önemli bir rol oynayan muhasebe politikaları başlığı altında değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu işletmelerin ortak özelliği ise 11 işletmenin de mali sektörde (9 Banka, 2 Sigorta Şirketi) faaliyet göstermeleridir. Diğer sektörlerde yer alan hiçbir işletme ara dönem finansal raporlarının muhasebe politikaları başlığı altında pandeminin etkisine dair herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Bu durumun ortaya çıkmasında muhasebe politikaları ile ilgili açıklamaların mali kuruluş olan bankaların finansal raporlarında Muhasebe Politikaların İlişkin Açıklamalar isimli ana başlık altında toplanması ve bankaların pandemi süreci ile ilgili diğer sektördeki işletmelere göre paydaşlarına daha detaylı bilgi sunmasından kaynaklanmaktadır. Diğer sektördeki işletmeler ise muhasebe politikaları açıklamalarını alt başlıklar altında sunmakta ve ilgili ara dönem finansal raporların bu başlıklarında pandemi süreci ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır. Muhasebe politikalarında Covid-19 ile ilgili açıklama yapan diğer 2 mali kuruluş olan sigorta şirketleri de ara dönem finansal raporlarında Önemli Muhasebe Politikalarının Özeti başlıklarında pandemi ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Muhasebe politikaları başlığı içinde Covid-19 ile ilgili yapılan açıklamalar genel olarak; “bankaların bireysel ve tüzel müşterilerine ilişkin aldığı önlemler, uzaktan çalışma uygulamasına geçiş, beklenen zarar karşılıkları, likidite riski, risk yönetimi, gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan finansal varlıkları ve yükümlülükleri, kâr yedekleri ve kârın dağıtılması ile BDDK, TCMB, SPK ve TBB tarafından alınan muhtelif kararlara uyum” hususlarında gerçekleşmiş, ayrıca pandeminin etkisinin sürekli olarak dikkatli bir şekilde takip edildiğine dair ifadelerle yer verilmiştir.

Pandemi ile ilgili değerlendirmenin işletmelerin raporlama döneminden sonraki olaylar başlığında nasıl yer aldığı araştırmanın bir diğer cevaplanan sorusudur. Bu çalışmada raporlama döneminden sonraki olaylar olarak ifade edilen başlık, işletmelerin raporlarında

Bilanço/Finansal Durum Tablosu/Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar ya da *Bilanço Sonrası Hususlar* başlıkları isimleri şeklinde yer almaktadır. Söz konusu duruma ilişkin BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelere dair sonuçlar, Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 7: Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar Açıklamalarında Covid-19 Etkisi

Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar Açıklamaları	İşletme Sayısı (Oranı)
Konu ile ilgili raporda hiçbir açıklama yok	2 (%2)
Açıklamalar var ancak Covid-19 ile ilgili bir değerlendirme yok	45 (%29)
Açıklamalarda Covid-19 ile ilgili değerlendirme de var	53 (%53)
Toplam	100 (%100)

Tablo 7'de görüldüğü üzere BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin neredeyse tamamı raporlama döneminden sonraki olaylar hususunda açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamaların yarısından fazlasında ise Covid-19 ile ilgili değerlendirmeler yer almaktadır. Konu hakkında belirtilmesi gereken noktalardan biri de 100 işletmeden 41'inin ara dönem finansal raporlarında pandemi konusundaki değerlendirmelerin sadece raporlama döneminden sonraki olaylar başlığı altında yapıldığı, bir başka ifade ile ilgili işletmelerin raporlarının başka hiçbir yerinde pandemi konusunda değerlendirmelerin yer almadığıdır.

İşletmelerin söz konusu başlık altında pandemi ile ilgili olarak yaptıkları değerlendirmeler genel olarak; “*salgının ekonomik etkisi, alınan tedbirler, genel kurul toplantılarının iptal edilmesi/ileri bir tarihe alınması, bazı faaliyetlere/üretimde ara verilmesi/geçici olarak durdurulması, gerekli önlemlerin alınması, kısa çalışma ödeneği uygulamasına geçildiği, değerlendirmelerin devam edeceği*” gibi ifadeler etrafında toplanmaktadır. Bununla birlikte ilgili başlıkta işletmelerin en çok kullandığı ifade “*pandeminin etkilerinin raporlama tarihi itibari ile belirsiz olması nedeni ile salgının finansal tablolar üzerindeki etkisinin makul bir şekilde tahmin edilemediği*” konusundadır.

BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin ara dönem finansal raporlarında yukarıda bahsedilen durumlar dışında da Covid-19 ile ilgili açıklamalar muhtelif başlıklar altında ya da noktalarda da yer almaktadır. Covid-19 ile ilgili raporlarında açıklama yapan toplam 80 işletmeden 12 tanesi yukarıda yer alan başlıklar (*işletmenin sürekliliği, muhasebe tahmin ve varsayımları, muhasebe politikaları, raporlama döneminden sonraki olaylar*) dışındaki yerlerde pandemi ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Hem bu işletmelerin hem de diğer 68 işletmenin söz konusu hususlar dışında pandemi konusunda yaptıkları açıklamaların aşağıda yer alan başlıklarda toplandığı gözlemlenmiştir:

✓ 20 işletme; Covid-19 konusunda “*Şirketin/Grubun Organizasyonu ve Faaliyet Konusu*”, “*Finansal Tabloların Sunumuna İlişkin Esaslar*”, “*Sunum Esaslarına İlişkin Açıklamalar*”, “*Finansal Tabloları Önemli Ölçüde Etkileyen Olay ve İşlemler*” başlıkları altında pandemi hakkında (*Covid-19 Salgınının Grup Faaliyetlerine Etkisi, Operasyonları Etkileyen Faktörler*) genel açıklamalarda bulunmuştur. Bu başlıklar altında açıklama yapmayan işletmeler ise benzeri açıklamaları “*Muhasebe Değerlendirme, Tahmin ve Varsayımları*” başlığı altında vermişlerdir.

✓ 8 işletme; “*Özkaynaklar*”, “*Önemli Özkaynak Hareketleri*”, “*Sermaye Yedekleri ve Diğer Özkaynak Kalemleri*”, “*Covid-19 Yasal Düzenlemeler*”, “*Kâr Yedekleri ve Kârın Dağıtılması*” başlıkları altında pandemi ile ilişkilendirilerek 17 Nisan 2020 tarihli 7244 sayılı kanun hakkında açıklamalar yer almakta ve kâr ile kâr payı avansı dağıtımını hususlarına değinilmiştir. Kâr payı dağıtımını ile ilgili olarak bazı firmalar (CEMETS, KARTN, TKFEN, TTKOM) da raporlama döneminden sonraki olaylar başlığında açıklamalar yapmıştır.

✓ 7 işletme; “Risk Faktörleri”, “Risk Yönetimine İlişkin Bilgiler”, “Finansal Riskin Yönetimi”, “Konsolide Likidite Riskine İlişkin Açıklamalar”, “Likidite Riski Yönetimi” gibi başlıklar altında Covid-19 nedeniyle oluşan likidite riskine dair açıklamalarda bulunmuşlardır.

✓ 5 işletme; “Karşılıklar, Koşullu Varlık ve Yükümlülükler”, “Finansal Tabloları Önemli Ölçüde Etkileyen ya da Finansal Tabloların Açık, Yorumlanabilir ve Anlaşılabilir Olması Açısından Açıklanması Gereken Diğer Hususlar”, “Diğer Açıklamalar” başlıkları altında devam eden davalarının pandemi tedbirleri kapsamında ileri bir tarihe ertelendiğini bildirmişlerdir.

✓ Bir işletme, pandemi dolayısıyla uzatılan Kurumlar Vergisi beyannameleri teslim sürelerine dair açıklamalarda bulunmuştur.

✓ Bir işletme, “Finansal Tabloları Önemli Ölçüde Etkileyen ya da Finansal Tabloların Açık, Yorumlanabilir ve Anlaşılabilir Olması Açısından Açıklanması Gereken Diğer Hususlar” başlığında fabrikalarında üretime ara verildiğini, diğer bir işletme de aynı başlık altına pandemi sürecinde kiracılarından kira bedeli alınmamasına karar verildiğini, bir diğeri de çıkan muhtelif destek paketlerinden yararlandığını açıklamıştır.

✓ Bir işletme, “Finansman gelirleri” dipnotunda Covid-19 nedeniyle kira ödemelerine ilişkin alınan indirimleri açıklamıştır. Bir diğer işletme, “Esas faaliyetlerden diğer giderler” dipnotunda “faaliyetlerin durdurulduğu tarihten raporlama tarihine kadar geçen sürede oluşan bazı maliyetlerin çalışmayan kısım giderlerinde gösterildiğini” ifade etmiştir. Bir başka işletme de “Finansal Borçlanmalar” dipnotunda pandeminin etkisiyle kredi borçlarının yeniden yapılandırıldığını ve sürecin büyük ölçüde tamamlandığını açıklamıştır. Diğer bir işletme ise “Finansman Gelirleri ve Giderleri” başlığında Covid-19 etkisi ile türev işlemlerine ilişkin korunma oranının bozulması neticesinde uğranılan zararı belirtmiştir.

✓ BIST 100’de yer alıp sağlık sektöründe bulunan tek işletme (MPARK), “Covid 19 Salgınının Grup Faaliyetlerine Etkisi” başlığında bir hastane hariç gruba bağlı tüm hastanelerinin genelge ile Pandemi Hastanesi ilan edildiğini açıklamıştır.

Araştırmanın Sektörel Bulguları

İmalat sanayii sektöründe yer alan 41 işletmeden 34’ü ara dönem finansal raporlarında Covid-19 ile ilgili açıklamada bulunurken 7 tanesi hiçbir açıklama bulunmamıştır. Açıklama yapan 34 işletmeden ise 1’i işletmenin sürekliliği, 28’i raporlama döneminden sonraki olaylar, 5’i ise farklı başlıklar altında pandemi hususunda değerlendirmelerde bulunmuştur.

Mali sektörde yer alan 34 işletmeden 32’si finansal raporlarında pandemi ile ilgili açıklamalarda bulunurken sadece 2 işletme herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Açıklama yapan 32 işletmeden 3’ü işletmenin sürekliliği, 3’ü muhasebe tahmin ve varsayımları, 17’si raporlama döneminden sonraki olaylar, 11’i muhasebe politikaları ve 4’ü de diğer başlıklar içinde açıklamalarda bulunmuşlardır. 6 işletme ise birden fazla yerde pandemi ile ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır.

Toptan ve Perakende Ticaret, Lokantalar ve Oteller sektöründe faaliyet gösteren 7 işletmeden 4’ü pandemi ile ilgi açıklamalarda bulunurken 3’ü ise herhangi bir açıklama yapmamıştır. Açıklamada bulunan işletmelerden 1’i işletmenin sürekliliği, 1’i muhasebe tahmin ve varsayımları, 1’i raporlama döneminden sonraki olaylar, 1’i de finansal tabloların sunumuna ilişkin esaslar dipnotunda değerlendirmelerde bulunmuştur.

Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme sektöründe faaliyet gösteren 5 işletmenin tümü Covid-19 ile ilgili ara dönem finansal raporlarında açıklamalarda bulunmuştur. Bu işletmelerden 4’ü söz konusu açıklamaları raporlama döneminden sonraki olaylar, 1’i ise şirketin organizasyonu ve faaliyet konusu dipnotunda yapmıştır.

Elektrik, Gaz ve Su sektöründe faaliyet gösteren 4 işletmeden 3'ü Covid-19 ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmazken sadece 1 işletme işletmenin sürekliliği başlığında pandemi ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

BIST 100'deki 4 teknoloji işletmesi de ara dönem finansal raporlarında Covid-19 ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Bu durum pandemi sürecinde teknoloji işletmelerinin faaliyetlerinin olumsuz etkilenmediğinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Madencilik ve Taş Ocakçılığı sektöründeki 3 işletmenin hepsi, sağlık sektöründe faaliyet gösteren tek firma ara dönem finansal raporlarında pandemi ile ilgili açıklamada bulunurken, inşaat sektöründe yer alan tek firma herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Sektörel değerlendirmelerde mali sektörde faaliyet gösteren 9 bankanın pandemi ile ilgili yaptıkları açıklamaların öne çıkan noktalarını da özetlemekte fayda bulunmaktadır. Bankalar ile ilgili dikkat çeken hususlar şunlardır:

✓ Bankaların tamamı Covid-19 süreci ile ilgili açıklamalara ara dönem finansal raporlarının birden fazla noktasında yer vermektedir.

✓ Bankaların tamamı, beklenen kredi zararlarının hesaplanmasında pandeminin etkilerinin dikkate alındığını ve buna göre senaryolar geliştirildiğini ifade etmektedir. Bankalar dışında yer alan 3 işletme de (OZKGY, TKFEN, TRGYO) kredi zararları hesaplaması konusunda değerlendirmelerde bulunmuştur.

✓ Tüm bankalar, ara dönem finansal raporlarının muhtelif kısımlarında pandemi sürecinde BDDK, TCMB, SPK ve TBB tarafından alınan muhtelif kararlar hakkında değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

✓ Tüm bankalar ara dönem faaliyet raporlarında yer alan ve Covid-19 konusunu içeren yönetim kurulu başkanı ve genel müdür mesajları ile değerlendirmelerini ara dönem finansal raporlarına da taşımışlardır. Diğer sektörlerde yer alan işletmelerde böyle bir duruma araştırmada rastlanılmamıştır.

✓ 5 banka, finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin değer düşüklüğü açıklamalarında pandeminin etkilerinin (*özellikle gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan finansal varlık ve yükümlülükler ile ilgili*) dikkate alındığını ifade etmiştir.

✓ 2 banka, sermaye yeterliliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi konusunda pandeminin etkilerinin dikkate alındığını belirtmiştir.

✓ Bir banka, kâr yedekleri ve kârın dağıtılması, bir banka ise yatırım amaçlı gayrimenkullerin değerinin belirlenmesi, diğer bir banka da stres testleri ile farklı senaryo analizleri yapılarak likidite kırılganlıklarının ölçülmesi hususunda pandeminin etkilerinin dikkate alındığını ifade etmiştir.

Sonuç

2019 yılının sonlarında başlayıp asıl etkisini 2020'nin başlarında gösteren Covid-19 pandemisi, insan sağlığından sonra en büyük zararı ülke ekonomilerine ve dolayısıyla bu ekonomik sistem içinde yer alan tüm aktörlere vermiştir. Pandeminin ekonomiler ve ekonomilerin en önemli sürükleyicileri olan işletmeler üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler konu hakkında çalışma yapan, danışmanlık sağlayan, düzenleme/denetleme faaliyetleri yürüten muhtelif kurum ve kuruluşlar tarafından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, dikkate alınması gereken konuların ve çözüm yollarının neler olduğu ifade edilmiştir.

Önde gelen danışmanlık şirketlerinin, düzenleyici ve denetleyici otoritelerin, mesleki kuruluşların ve akademisyenlerin çalışmalarında ortaya konan ve Covid-19'un işletmelerin finansal raporlama süreçleri ile bu sürecin çıktısı olan finansal raporlar üzerinde oluşturduğu

etkilerin görüleceği ilk raporlar olan ara dönem finansal raporlarda nasıl gerçekleştiğinin BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmeler üzerinde analiz edildiği bu çalışmada, öne çıkan önemli hususlar şunlardır:

✓ İşletmelerin hissedarları ve yatırımcıları başta olmak üzere paydaşları ile önemli bir iletişim aracı olan finansal raporlar, Covid-19 döneminde daha da önemli hale gelmiştir. Finansal raporlar içinde ise bu görevi görece en önemli araç finansal tabloların tamamlayıcı unsuru olan dipnot açıklamalarıdır. Araştırma sonucuna göre ise 100 işletmeden 80'ninin pandemi ile ilgili olarak dipnotlarında açıklamada bulunması, paydaşlara bilgi sağlamada işletmelerin çoğunun şeffaf davrandıklarını göstermektedir.

✓ İşletmelerin uyguladıkları finansal raporlama çerçevesi ne olursa olsun finansal raporlamanın en temel unsuru olan finansal tabloların hazırlanmasında işletmenin sürekliliği esası/varsayımı başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu esasın Covid-19 döneminde hangi düzeyde etkilendiği ve nasıl değerlendirileceği işletmelerin finansal raporlama süreçlerinde en başta ele alınmaları gereken konudur. BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin ara dönem finansal raporlarında ise 40 işletme konu hakkında açıklama yaparken bu işletmelerden ise sadece 6 tanesi konuyu Covid-19 ile ilişkilendirerek ele almıştır. Bu durum, çalışmanın teorik kısmında muhtelif kurum ve kuruluşlar tarafından işletmenin sürekliliği konusunda belirtilen önemin BIST 100'deki işletmelerce dikkate alınmadığını göstermektedir.

✓ Finansal tabloların birçok kalemine ait tutarların (değer düşüklüğü, karşılıklar, gerçeğe uygun değer, net geri kazanılabilir tutar, vd.) oluşturulmasında kullanılan tahminler, Covid-19'un meydana getirdiği belirsizlik ortamından ciddi derecede etkilenmiştir. Dolayısıyla yapılacak tahminlerin şeffaf bir şekilde nasıl gerçekleştiği ve hangi varsayımları içerdiği dipnotlarda açıkça belirtilmeli, gerektiğinde güncellenmelidir. Araştırma kapsamında incelenen şirketlerin 83'ü tahmin ve varsayımlar hakkında açıklamalarda bulunurken bu işletmelerin sadece 5'i konuyu Covid-19 bağlamında ele alarak açıklamalar yapmıştır.

✓ Finansal tablolarda oluşan tutarların belirlenmesinde ele alınan muhasebe politikaları son derece önemlidir. Söz konusu politikaların seçilmesinde ve uygulanmasında ise paydaşların dipnotlarda bilgilendirilmesi önem arz etmektedir. Araştırmada işletmelerin %98'i muhasebe politikaları hakkında dipnotlarında gerekli açıklamaları yaparken bunlardan sadece 11 tanesi politikalar üzerinde pandeminin etkisine dair değerlendirmelerde bulunmuştur.

✓ İşletmelerin finansal raporlarında çoğunlukla en son kısımda ele aldıkları raporlama döneminden sonraki olaylar, işletmelerin geleceğine yönelik bir projeksiyon oluşturulması açısından önemlidir. Bu doğrultuda işletmeler de ilerleyen dönemlerde işletme üzerinde etkisi olabilecek durumları bu başlık altında açıklamaktadırlar. Araştırma kapsamındaki işletmelerin 98'i ilgili dipnotlarında açıklamalarda bulunurken bunlardan 53 işletme Covid-19'un etkisine dair geleceğe yönelik değerlendirmeler de bulunmuşlardır. Bu başlık, BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerin pandemi süreci ile ilgili açıklamada en çok başvurdukları dipnottur.

✓ İşletmelerin bu süreçte oluşan gelir kaybını ve Covid-19'un oluşturduğu olumsuz etkinin seviyesini en aşağıda tutabilmesinin birinci çözümü, nakit varlıklarının yönetimine bağlıdır. İşletmelerin likidite seviyesi ve bunun nasıl yönetildiği bu süreçte en önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede işletmelerin nakit akış süreçlerini gözden geçirmeleri, pozisyonlarını doğru bir şekilde ortaya koymaları, olası aksaklıkları giderecek ya da telafi edecek çözümleri gündemlerine almaları gerekmektedir. Araştırma sonucuna göre ise işletmelerin çok azı likidite ve likidite riski ile ilgili başlıklarda pandeminin etkisine dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

✓ Covid-19 sürecinin en az zararla atlatılması adına yetkili kurum ve kuruluşlar ile devlet tarafından alınan önlemler, verilen teşvik ve yardımlar iyi bir şekilde takip edilmeli ve

bu doğrultuda gerçekleştirilen/gerçekleştirilecek faaliyetler paydaşlara açıklanmalıdır. Araştırmada analiz edilen işletmelerden en çok bankalar bu konu hakkında paydaşlarına net bilgiler vermişlerdir. Diğer sektörde yer alan işletmelerin çok azı söz konusu durumla ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır.

✓ Finansal tabloların en önemli kalemlerinden olan hasıllata ait tutarın içeriğindeki sözleşmelerin pandemi sürecinde nasıl etkilendiği ve sözleşme değişiklikleri dikkat incelenmelidir. Bununla birlikte kiralamalar ile ilgili hususlara da dikkat edilmelidir. Ancak araştırma kapsamında hasıllat ile pandemi konuları net bir şekilde ilişkilendirilmemiş sadece genel ifadeler ile gelirlerde azalmaların olacağı ifade edilmiştir. Kiralama ile pandemi arasındaki ilişkiye dair ise üç işletme açıklamada bulunmuştur.

✓ İşletmeler finansal durumunu ve dolayısıyla finansal raporlarını etkileyebilecek tek bir varsayım üzerinden hareket etmemeli olası farklı senaryolar üzerinden alacağı önlemleri ve hareket planlarını hazır tutmalıdırlar. Araştırma kapsamında ise ağırlıklı olarak bankaların farklı senaryolar kapsamında değerlendirmelerde bulunduğu görülmüştür.

✓ Araştırmada yer alan işletmelerin Covid-19 süreci ile ilgili olarak dipnotlarında yer verdiği diğer konular arasında kâr ile kâr payı avansı, ertelenen davalar, üretime ara verilmesi/durdurulması, kısa çalışma ödeneği gibi hususlar yer almaktadır.

✓ Araştırma ile ilgili sektörel olarak en önemli husus, BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmeler içerisinde Covid-19 süreci ile ilgili yapılan en detaylı değerlendirmelerin mali kuruluşlar olan bankaların ara dönem finansal raporlarında yer almasıdır.

Halihazırda devam eden sürecin, işletmelerin finansal raporlamaları üzerinde muhtelif etkilere sahip olacağı birçok kurum ve kuruluş tarafından ifade edilmiştir. Uygulamada bu durumun görüleceği ilk işletme raporları olan ara dönem finansal raporlarda araştırma kapsamındaki BIST 100 Endeksi'nde yer alan işletmelerde de bu durum görülmüştür. Gelecekte işletmelerin yayımlayacağı diğer ara dönem ve yıllık finansal raporlar ile birlikte ortaya çıkacak görünüm daha net yorumlamaların yapılabilmesine olanak ve konu hakkında çalışma yapacaklara önemli veriler sağlayacaktır. Pandeminin finansal raporlar üzerinde yapılan çalışmalarda öngörülen ve araştırma sonucunda da ortaya konan etkilerinin gelecekte yayımlanacak olan finansal raporlarda hangi noktalarda gerçekleşip gerçekleşmediğinin ya da gerçekleşen etkinin düzeyinin hangi seviyede olduğunun ileride yapılacak kapsamlı çalışmalar neticesinde daha net bir şekilde ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- AASB. (2020). The impact of coronavirus on financial reporting and the auditor's considerations. New and Alerts.
- Accountancy Europe. (2020a). Coronavirus crisis: Country responses to the implications on reporting. Fact Sheet.
- Accountancy Europe. (2020b). Coronavirus crisis: Implications on reporting and auditing. Reporting & Transparency, Audit.
- Akkaş, J. (2020a). CFO'lar için 10 soru: Covid-19'un işletmeniz üzerindeki etkisinin raporlanması. GrantThornton Makaleler. Erişim tarihi: 7 Mayıs 2020, <https://www.grantthornton.com.tr/en-guncel/makaleler/cfoler-icin-10-sorular>
- Akkaş, J. (2020b). Covid-19 salgınının finansal raporlama etkileri. GrantThornton Makaleler. Erişim tarihi: 19 Mayıs 2020, <https://www.grantthornton.com.tr/en-guncel/raporlar-ve-arastirmalar/covid-19-salgininin-finansal-raporlama-etkileri>

- Alder, P. (2019). Managing cash flow; through understanding your inventory cycle. LedgerGurus. Erişim tarihi: 7 Haziran 2020, <https://ledgergurus.com/blog/managing-cash-flow-through-understanding-your-inventory-cycle>
- Baldwin, R. (2020). To treat Covid-19's economic impact, start by keeping the lights on. Erişim tarihi: 2 Nisan 2020, <https://review.chicagobooth.edu/economics/2020/article/treat-covid-19-s-economic-impact-start-keeping-lights>
- Baldwin, R. ve Mauro, B. W. di. (2020). Mitigating the Covid economic crisis: Act fast and do whatever it takes. London: CEPR Press.
- Bayraktar, S. (2020). Covid-19 salgınının yarattığı finansal etkiyi doğru yönetebiliyor musunuz? Cerebra Covid-19 Yazıları. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020, <https://www.cerebra.com.tr/tr/covid19-covid19-salgininin-yarattigi-finansal-etkiyi-dogru-yonetebiliyor-muyuz.html>
- BDO. (2020). Potential effects of the coronavirus outbreak on 2020 reporting periods and onward. International Financial Reporting Bulletin.
- Bilgin, N. (2014). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi (Teknikler ve Örnek Çalışmalar). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Deloitte. (2020a). Accounting considerations related to the coronavirus 2019 disease. IFRS in Focus.
- Deloitte. (2020b). Covid-19'un işletmelere olan finansal etkileri ve çözüm önerileri. Financial Advisory.
- Deloitte. (2020c). Crisis management in unprecedented times. Respond and Recover.
- Deloitte. (2020d). How is deloitte audit responding to the risks of Covid-19.
- Deloitte. (2020e). Working capital solutions for businesses with urgent cash needs. Addressing the Financial Impact of COVID-19.
- Deloitte. (2020f). Accounting, disclosure, and internal control considerations related to coronavirus disease 2019. Financial Reporting Alert 20-1.
- Demir, V. (2020). Koronavirüs salgınının finansal tablolar ve bağımsız denetim raporu üzerinde etkisi.
- Drisko, J. W. ve Maschi, T. (2016). Content Analysis. Oxford: Oxford University Press.
- Duffin, E. (2020). Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - statistics & facts. Statista. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020, <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy>
- Durak, R., Austin, M. ve Groskopf, T. (2020). Consequences of Covid-19 financial reporting considerations.
- ESMA. (2020). ESMA recommends action by financial market participants for Covid-19 impact. News. Erişim tarihi: 2 Nisan 2020, <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-recommends-action-financial-market-participants-covid-19-impact>
- EY. (2020a). IFRS accounting considerations of the coronavirus outbreak. Applying IFRS.
- EY. (2020b). Supplementary IASB meeting - the impact of the Covid-19 pandemic. IFRS Developments.

- Financial Reporting Council (FRC). (2020). Company guidance update March 2020 (COVID-19). COVID-19 Issues.
- Frerejacque, P. (2020). Advocating for transparency in corporate financial reporting responses to coronavirus. World Bank Blogs (Governance for Development). Erişim tarihi: 16 Nisan 2020, <https://blogs.worldbank.org/governance/advocating-transparency-corporate-financial-reporting-responses-coronavirus>
- Global Times. (2020). Covid-19: How does it affect the world of work? Infographics, Globaltimes.Cn. Erişim tarihi: 15 Nisan 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1185119.shtml>
- Gould, S. ve Arnold, C. (2020). The financial reporting implications of Covid-19. IFAC / Supporting Financial Standards.
- Grant Thornton. (2020a). Covid-19: Financial reporting and disclosures. Insights.
- Grant Thornton. (2020b). Reporting the impact of Covid-19 on your business. Insights.
- ICAEW. (2020). Coronavirus, going concern and the auditor's report. Insights. Erişim tarihi: 2 Nisan 2020, <https://www.icaew.com/insights/features/2020/mar-2020/coronavirus-going-concern-and-the-auditors-report>
- IFRS. (2020). IASB proposes deferring IAS 1 amendments' effective date due to Covid-19. New and Events. Erişim tarihi: 6 Mayıs 2020, <https://www.ifrs.org/news-and-events/2020/05/classification-of-liabilities-deferral-exposure-draft>
- IMF. (2020). World economic outlook - Chapter 1: The great lockdown.
- ISCA. (2020). Accounting implications arising from Covid-19 for entities with 31 December 2019 financial reporting date. ISCA Financial Reporting Bulletin 2 ("FRB 2").
- İSMMM. (2020). Koronavirüsün (Covid-19) finansal tablolar ve bağımsız denetim çalışmaları üzerine muhtemel etkileri. İSMMM Bağımsız Denetim Komitesi Çalışmaları.
- KAP. (2020). BIST 100 İşletmelerinin Ara Dönem Finansal Raporları. Erişim tarihi: 10 Haziran 2020, www.kap.gov.tr
- Karar Bağımsız Denetim Danışmanlık. (2020). Covid-19 salgınının Türkiye Muhasebe Standartları kapsamında değerlendirilmesi. Yazılar. Erişim tarihi: 17 Mayıs 2020, <https://www.karadenetim.com/covid-19-salgininin-turkiye-muhasebe-standartlari-kapsaminda-degerlendirilmesi>
- Kegalj, G. (2020). What is the impact of Covid-19 on interim financial statements? KPMG Insights.
- KGK. (2020a). Covid-19 salgınının yürütülen bağımsız denetimlere etkisi. Duyurular. Erişim tarihi: 6 Nisan 2020, <https://www.kgk.gov.tr/ContentAssignmentDetail/4657/COVID-19-Salg%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n-Yu%CC%88ru%CC%88tu%CC%88len-Bag%CC%86%C4%B1ms%C4%B1z-Denetimlere-Etkisi>
- KGK. (2020b). TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu. TMS/TFRS 2020 Seti.
- KPMG. (2020a). Covid-19'un muhasebesel etkileri. KPMG Görüşler.
- KPMG. (2020b). Covid-19 finansal raporlama üzerindeki potansiyel etkileri. KPMG Görüşler.
- KPMG. (2020c). İş dünyası gözünden Covid-19'un etkileri anketi. KPMG Türkiye Strateji ve Operasyonlar Danışmanlığı Çalışmaları.

- Mazars. (2020). Covid-19 and key accounting implications for corporates. Covid-19: Mazars Insights (Economic Impact). Erişim tarihi: 15 Nisan 2020, <https://mazarsusa.com/ledger/covid-19-and-key-accounting-implications-for-corporates>
- McKinsey & Company. (2020). Covid-19: Implications for business. Our Insights (Executive Briefing).
- MIA Accountants Today. (2020). Covid-19: Frequently asked questions on auditing. Technical Issues, at-Mia.My. Erişim tarihi: 10 Nisan 2020, <https://www.at-mia.my/2020/04/03/covid-19-frequently-asked-questions-on-auditing>
- Mossadams. (2020). Covid-19 disrupts financial reporting. Mossadams.Com. Erişim tarihi: 15 Nisan 2020, <https://mossadams.com/articles/2020/03/covid-19-disrupts-financial-reporting>
- Murphy, S. E. (2020). The impact of Covid-19 on corporate reporting. GreenBiz. Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020, <https://www.greenbiz.com/article/impact-covid-19-corporate-reporting>
- Niehaus, D. (2020). The impact of the coronavirus outbreak on financial reporting. Riveron Insights.
- Nimmo, B. (2020). Crisis cash management: Creating valuable breathing space in a Covid-19 world. KPMG Insights.
- OECD. (2020). Coronavirus: The world economy at risk. OECD Interim Economic Assessment.
- Özagaz, B. (2020). Koronavirüs salgını ve kurumsal sürdürülebilirlik. Cerebra Covid-19 Yazıları. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2020, <http://cerebra.com.tr/tr/covid19-koronavirus-salgini-ve-kurumsal-surdurulebilirlik.html>
- Para Analiz. (2020). Covid-19'un Potansiyel ekonomik etkileri. Ekonomi. Erişim tarihi: 25 Nisan 2020, <https://www.paraanaliz.com/2020/ekonomi/covid-19un-potansiyel-ekonomik-etkileri-46160>
- Prudent Chartered. (2020). The impact of Covid-19 on financial reporting. Latest News. Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020, <https://www.prudentchartered.com/the-impact-of-coronavirus-on-financial-reporting>
- PwC. (2020a). Accounting implications of the effects of coronavirus. In Depth - A Look at Current Financial Reporting Issues.
- PwC. (2020b). Covid-19: Krizle mücadelede yol haritası. PwC Yayınlar.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tas, L. van der. (2020). Five financial reporting issues to consider as a consequence of Covid-19. EY Global. Erişim tarihi: 10 Nisan 2020, https://www.ey.com/en_gl/assurance/five-financial-reporting-issues-to-consider-as-a-consequence-of-covid-19